KARYS

1988

DEGAUSIS JAV

Nr. 5

1965
Nr. 5 (1412)

KARYS

Redaktorius — Zigmas Raulinaitis
Redaktoriaus pavaduotojas — Jonas Rūtenis
Kalbinę dalį redaguoja — Kazys Kepalas
Dail. literatūros dalį redaguoja — Vincas Jonikas
Administratorius — Leonas Bileris
Leidžia — L. V. S. Ramovė New Yorko Skyrius
Atskirus skyrius redaguoja:
P. Petrušaitis — Tremties Trimitas
Balys Brazdžionis — Lietuviai Kariai Laisvajam Pasaulyje
Kunigunda Kodatienė — Šaulė Tremtyje

TURINYS

Gen. št. plk. Kazys Škirpa ..... viršelis
V. Kazokas — Kareivių motinos pas generolą 128
A. Novickis — Gen. št. plk. K. Škirpa 129
R. Liormonas — Atsiminimai 137
P. Būtėnas — Prūso tautovardžio amžius 139
V. Braziulis — Nepriklausomos Lietuvos karių teatras 141
P. Dirkis — Vietinės Rinktinės sunaikinimas 145
P. Žilys — Suomių - Sovietų 1939-1940 m. karas 146
Tremties Trimitas 149
Šaulė Tremtyje 151
Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje 153
Karinės Žinios 154
Kronika 155

ATSTOVAI: Baltimore ..... M. ŠIMKUS
Chicago ..... A. REKLAITIS
Cleveland ..... L. LEKNICKAS
Los Angeles ..... O. ŽADVYDAS
Philadelphia .. A. IMPOLĖNAS
Rochester ..... P. SALADŽIUS
Australija ..... V. ŠALKŪNAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

Boston, Mass. — "Baltic Florists"

Brooklyn, N. Y. — J. Pašukonis

Chicago, Ill. — J. Karvelis, "Marginiai", H. Naujoks, "Parama", K. Rožanskas, G. Šilingaitė, J. Virpša, Kareckas, Edv. Štangenbergas.

Detroit, Mich. — V. Perminas — S. Malinauskas

Grand Rapids, Mich. — J. Belinis

Kenosha, Wis. — B. Juška

Los Angeles, Calif. — V. Prižgintas

Newark, N. J. — Kazys Trečiokas

Waterbury, Conn. — V. Vaitkus

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, Z. Orvidas

Toronto, Ont. — Augustinas Kuolas, P. Misevičius

Montreal, Que. — "Parish Library"

ANGLIJOJE:

"Dainora" — 74 Priory Road, Kew Surrey

AUSTRALIJOJE:

A. Kubilius — 131 Crozier Avenue, Edwardstown, So. Australia

P. Mažylis — 1 Taroonga Court, Norlane, Vic.

L. Vasiliūnas — 26 Gwynne St., Firle, So. Australia

VENEZUELOJE:

Kun. A. Perkumas, SDB
Centro Lituano, Plaza Principal de La Vega, Caracas

THE WARRIOR, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world. Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A. Subscription $6.00 per year. Single copy 60 cents.
SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N. Y.

KU biblioteka
093 00523780 9

Atgaivintas Jungtinėse Amerikos Valstybėse 1950 metais

KARYS

Įsteigtas Lietuvoje 1919—Nepriklausomybės kovų—metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 5 (1412) GEGUŽĖ - MAY 1965

Baladė

VINCAS KAZOKAS

Kareivių motinos pas generolą

Aikštėj girdėjosi šauksmai, komandos ir trimitai.
Karščiau už mylimąsias prie šiurkščių milinių
Jie glaudė savo ginklus. O virš jų galvų
Kaip liepsnos saulėje plazdeno vėliavėlės.

Ir kai jau generolas ranką kėlė,
Norėdamas paduoti ženklą žygiui,
Staiga prieš jį nauja kariuomenė išdygo —
Kareivių motinų. Margom mergautinėm skarelėm
Apgobusios šarmotas savo galvas
Ir prie silpnų, išsekusių krūtinių
Prispaudusios išdžiūvusias rankas,
Jos taip kalbėjo:

Generole!
Jei trokšti tu krauju pirktos garbės,
Su meile mes tau atiduosim savąjį.
Jei reikia tau aukų —
Su meile mes pasiaukosim.
Bet juos palik. Tas mūsų atžalas,
Nespėjusias išsprogt. Jų jaunos širdys
Po žalsva miline, lyg po rudens velėna —
O kaip joms bus sunku numirt
Su viltimi gaivia, nenusivylusioms.

Generole!
Mes mylime gyvenimą
Ir jo išsižadam mylėdamos dėl jų.
Savom gyvybėmis išpirkom jų gyvenimą
Ir su džiaugsmu dar kartą ryžtamės numirt
Už juos. Tu mus paimk ir vesk.
Mes būsim klusnios tavo avys,
Ir kausimės kaip liūtės, nes žinosim,
Kad giname savus vaikus.
Generole!

Jo veidas kaip uola. Ant jo pečių
Sunki kaip žemė gulė pareiga.
Ir atsigręžęs kreipėsi į žalsvą mūro sieną:
Kariai!
Ar moteris šitas pažįstat?
Ir kaip komanda sausa ir taikli,
Atsiliepė kariai visi kaip vienas —
NE!

GENERALINIO ŠTABO PULKININKAS KAZYS ŠKIRPA

Jo septyniasdešimties metų sukakties proga

A. NOVICKIS

Lietuvos Nepriklausomybės laikotarpis šiandien jau yra istorinė praeitis. To laikotarpio vadovaujantieji dalyviai yra istorijos kūrėjai. Jų vardai bus minimi ir jų vaidmuo vis labjau ryškės, juo toliau tas laikotarpis grims istorijos praeitin. Nevisi vienodu ryškumu, žiūrint nuveiktų darbų ir individualinių savybių, kiekvienas aiškės kitoniškomis spalvomis.

Ryškiųjų asmenybių eilėse, manau, bus Kazys Škirpa, gen. štabo pulkininkas, politikas, diplomatas.

Neseniai jis pasitraukė iš JAV tarnybos, kai jam suėjo 70 metų amžiaus. Tačiau, jis dar darbingas kaip buvo, ir dabar, būdamas laisvesnis, yra pasiryžęs rašyti savo turiningo gyvenimo atsiminimus, kad paliktų neišdildomus pėdsakus, kad žmogumi buvęs.

Šia proga, linkėdami sukaktuvininkui sveikatos ir sekmės jojo naujame gyvenimo kelio etape, norime prisiminti bent ryškiausius jo išgyventus momentus.

K. Škirpą pažįstu nuo 1913 metų. Tuo laiku mokėmės Mintaujoje. Čia buvo garsi klasikinė gimnazija, realinė mokykla ir mergaičių gimnazija. Vyresniųjų klasių gimnazistai ir negausūs realistai bei gimnazistės spietėsi draudžiamoje lietuvių moksleivių kuopelėje, kur mokėsi lietuvių kalbos, gramatikos, istorijos, literatūros, leido savo laikraštėlį, organizuodavo iškylas, susirinkdavo ir šiaip linksmavakariams. Kuopelė atlikdavo, palyginant, panašų vaidmenį, kaip dabar šeštadieninė mokykla. K. Škirpa dalyvavo toje kuopelėje. Jis čia nusižiūrėjo ir savo gyvenimo draugę neskaitlingų lietuvaičių gimnazisčių tarpe. Škirpai, gimusiam gryniausioje lietuviškoje šeimoje, Saločių valsč., Biržų apskr., lietuvybės išlaikymo klausimo niekada nėra buvę. Nenuostabu, kad atvykęs studijoms į Petrapilį, jis tuojau įsijungia į lietuvių studentų veiklą. 1916 m. mobilizuotas, būdamas studentas, patenka į Peterhofo karo mokyklą, kurią baigęs, gauna paskyrimą į Sibiro šaulių pulką Omske. Čia jis visiems žinomas, kaip lietuvis karininkas (Su juo Sibire buvo susitikęs velionis Karolis Žalkauskas). Plačiame Sibire Škirpai, tačiau, siaura veikimo dirva: maža lietuvių. Todėl, po 1917 m. vasario revoliucijos, jis važiuoja į Petrapilį, kur telkiasi lietuviai. Čia jis įsijungia į organizacinį lietuvių karinių dalinių kūrimo darbą; skiriamas lietuvių karių įgaliotiniu prie Ukrainos vyriausybės Kieve; 1918 m. pradžioje išrenkamas į Vyriausią Lietuvių Karių Komitetą, o vasario mėn. jis atvyksta į vokiečių okupuotą Vilnių, kad painformuotų Lietuvos Tarybą apie karių sąjūdį Rusijoje ir kad pajieškotų galimybės, kaip perkelti iš Rusijos į Lietuvą organizuotus karinius vienetus. Iš to užsimojimo, kaip žinoma, nieko neišėjo, nes vokiečiams nerūpėjo Lietuvos reikalai. Užmezgęs sąlytį su Lietuvos Taryba, jis nuo jos nebenutolo, nors buvo nepatenkintas, matydamas Tarybos bejėgiškumą ir mažą aktyvumą. Apie tai jis rašė man 1918 m. vasarą į kaimą.

Kai 1918 m. balandžio mėn. L. Taryba pradėjo registruoti inteligentus valstybiniam darbui, pagal specialybes, tai Škirpa užsirašė pirmuoju į Lietuvos kariuomenę (S. Butkus, "Vyrai Gedimino Kalne", 76 psl.). Tuo remiantis, Lietuvos Savanorių Sąjunga pripažino Škirpą pirmuoju savanoriu. Prezidentas Smetona dėl to buvo nepatenkintas, nes tikėjosi, kad savanorystės pirmenybė atiteks jam (žiūr. Raštikis, "Kovose dėl Lietuvos", 478 psl.).

Valstybės Taryba buvo sudariusi Karinę Komisiją, kurios pavedimu Škirpa paruošė savanoriams šaukti projektą (Karo Archyvas, III, 1926 m.).

Vokiečiai trukdė V. Tarybai veikti, kol pas juos pačius neįvyko revoliucija. O po revoliucijos jie turėjo trauktis iš rytų, o paskui juos, pridūrom, sekė bolševikai. Vilniuje organizavosi lenkai. Mūsų pirmoji vyriausybė buvo sudaryta 1918 m. lapkričio 11 d. Kariuomenės pirmieji pulkai laikomi oficialiai pradėję formuotis lapkričio 23 d., nors iki savanorių pašaukimo, kuris įvyko jau antrajam koaliciniam ministerių kabinetui susidarius, gruodžio 26 d., nedaug buvo padaryta. Vilniaus komendantūra buvo pradėta formuoti gruodžio 27 d. Komendantu buvo paskirtas Liūdas Gira, jo padėjėju kar. K. Škirpa, kuris faktinai ėjo komendanto pareigas (S. Butkus, "Vyrai Gedimino Kalne", 95-96 psl.). Reikėjo veikti galvotrūkčiais, nes vokiečiai rengėsi palikti Vilnių, į kurį taikėsi ne tik atslenkantieji rusai-bolševikai, bet ir lenkai legionininkai.

Pirmuoju reikšmingu Škirpos veiksmu reikia skaityti atsišaukimą į Vilniaus piliečius, kurį jis redagavo drauge su J. Pajaujiu. Štai kelios ištraukos iš to istorinio dokumento:

"Su visa Lietuva, su jos liaudimi jungia mus nenutraukiami ryšiai. Ta pati žemelė mus maitina, drauge per šimtus metų tempėme vergijos jungą, drauge kovojome dėl laisvės.

Piliečiai! Šiandien sušvito mums laisvės spindulys! Mūsų tėvynė tampa nepriklausoma demokratinė valstybė, kurioje visi piliečiai, be tautų skirtumo, turės laisvę ir lygybę. Lietuvos nepriklausomybė neša mums visiems, ligi šiol pavergtiems, laisvę ir laimingesnę būtį. Vienybėje, kaip broliai padavę kits kitam rankas, eikime drąsiai į kovą, visi kaip vienas stokime už Tėvynę. Lietuva Pavojuje!...

"Piliečiai, Vilniaus Komendantūra šaukia į apsaugos savanorių pulkus visus piliečius, be tautos skirtumo...

Mūsų Kraštui ir mūsų laisvei gręsia pavojus — prie ginklo!

Vilniaus Karo Komendantūra"

Šis atsišaukimas buvo ne tik platinamas mieste, bet pirmą kartą perskaitytas Miesto Teatre, gausiai Vilniaus lietuvių visuomenei dalyvaujant.

Tas atsišaukimas paveikė piliečius: rytojaus dieną jau pradėjo rinktis į komendantūrą savanoriai, pasiryžę stoti į sostinės gynėjų eiles. Per savaitę prisirinko apie 500 vyrų ir apie 20 karininkų. Trūko, tačiau, ginklų ir aprangos. Visokiomis priemonėmis iš vokiečių buvo įsigyta 50 šautuvų, 500 rankinių granatų, pora lengvųjų kulkosvaidžių ir vienas sunkus kulkosvaidis. Uniforma tada buvo — kepurės su geltonais lankeliais, trispalvis trikampis ant rankovės (Monografija "Mykolas Sleževičius", 219 psl.).

Su šitokia miniatiūrine karine "pajėga" Vilniaus komendantūrai teko išeiti į viešumą, kai Vilniuje buvo pilna besitraukiančių vokiečių, besiorganizuojančių lenkų legionierių, dėvinčių ereliu, vietinių bolševikų, kurie laukė atslenkančių masių iš rytų. Reikėjo drąsos. Reikėjo veikti kaip ant žarijų, iš pirmos dienos rizikuojant gauti vietinių komunistų, lenkų ar vokiečių kulką!

Gruodžio 31 d. vokiečiai pradėjo trauktis iš Vilniaus, o sausio 1 d. paliko žemutiniąją miesto dalį, ir apie pietus nuėmė savo vėliavą nuo Gedimino pilies bokšto. Vilniaus komendanto padėjėjas K. Škirpa, savo iniciatyva ir dėka greitos orijentacijos, adjutanto Gužo lydimas, nuskubėjo į Gedimino kalną ir iškėlė ten Lietuvos trispalvę vėliavą, galvodamas: "Kieno vėliava — to ir tvirtovė". Iškelta vėliava buvo palydėta trumpa kalba ir sargybos salve. Štai kaip apie šį nepaprastą įvykį atsiliepia sargybos viršininkas a. a. psk. Stasys Butkus, buvęs "Kario" redaktorius:

..."... Privažiavę Gedimino kalną sustojome ir vežikus paleidome. Patys, karininko vedami, pradėjome lipti į kalną. Tik dabar pastebėjau, kad Pilies bokštas be vėliavos. Iki šios dienos visą laiką kabėjo vokiečių vėliava.

Karininkas K. Škirpa, pastebėjęs Pilies bokštą be vokiečių vėliavos, tuoj pasiuntė komendantūros adjutantą kar. P. Gužą pas Valstybės Tarybos rūmų prievaizdą gauti lietuvišką trispalvę, o pats nuvyko į kareivines paimti garbės sargybos. Kada įlipome į kalną, P. Gužas ir savanoris V. Steponavičius jau laukė mūsų. Paliepus, Pilies sargas atrakino Pilies duris. Karininkai Škirpa, Gužas ir savanoris Steponavičius su vėliava įlipo į Pilies bokštą ir ten prie stiebo ją pririšo.

"Mes, septyni savanoriai, likę lauke, išsirikiavome palei Pilies duris. Kada vėliava pradėjo kilti į viršų, karininkai bokšte iš revolverių, o mes apačioje iš šautuvų iššovėme po tris salves ... Paskui visi sušukome: 'Valio! Lai gyvuoja nepriklausoma Lietuva!'

Iš bokšto išlipę karininkai su kareiviais pasibučiavo ir karininkas Škirpa pasakė trumpą kalbą. Jis priminė, kad šiandien atlikome istorinį žygį. Po ilgų Lietuvos vergijos metų šiandien pirmą kartą Gedimino kalne Pilies bokšte iškeliama lietuviška vėliava...

Nusileidžianti saulutė metė savo spindulius į plėvesuojančią vėliavą. Gražiai sužėrėjo jos visos trys spalvos. Pirmą kartą pamačiau lietuviškąją trispalvę! Vėliavos pakėlimas yra visų maloniausia valanda mano gyvenime!" (St. Butkus, "Vyrai Gedimino Kalne", 97-99 psl.).

K. Škirpa apie tą patį vėliavos iškėlimą prisimena šitokiais žodžiais:

"Šis momentas vienas pačių įspūdingiausių mano gyvenime. Baigę vėliavos iškėlimo apeigas, karininkai ir kareiviai iš džiaugsmo išsibučiavome, kaip tikri vienos motinos sūnūs" (Monografija "Mykolas Sleževičius" 223 psl.).

Deja, neilgai plevėsavo trispalvė Gedimino kalne, nes permenkos buvo mūsų jėgos, kad apgintume ją. Naktį iš sausio 1 į 2 d. Vilniuje pasirodė lenkų patruliai, o sausio 5 d. į miestą jau įėjo rusai. Komendantūros beginkliai savanoriai kar. Gužo buvo išvesti iš Vilniaus sausio 4 d., o Škirpa su ginkluotu branduoliu pasiekė Lentvarį anksti rytą sausio 6 d. pakeliui į Kauną. Jis paliko sostinę vėliau, negu lenkai pasitraukė. Sleževičiaus vyriausybė pasitraukė iš Vilniaus į Kauną sausio 2 d.

Kaune tuo laiku, panašiai kaip Vilniuje prieš tai, įvykiai vystėsi galvatrūkčiais. Čia sausio 4 d. buvo pradėta formuoti Kauno komendantūra, vadovaujama kar. Mikuckio. Škir-

pa su savo vyrais buvo inkorporuotas į Kauno komendantūrą sausio 9 d.; ten jis buvo paskirtas komendanto padėjėju. (Kauno Miesto Komendantūros įsakymas 1 Nr. par. 2).

Kauno komendantūra perėmė iš Škirpos 20 karininkų ir 133 kareivius, 2 kulkosvaidžius, 28 šautuvus, 12 karabinų, 7 revolverius ir 450 rankinių granatų. ("Kauno Karo Komendantūra 1919-1929 m.". Red. P. Jurgelevičius, 77 psl.). Taip ji iš karto atsistojo ant tvirtesnių kojų.

Vyriausybės pašaukti savanoriai rinkosi sparčiai. Juos reikėjo tvarkyti: sutalpinti, pavalgydinti, aprengti ir apmokyti. Tais reikalais rūpinosi K. Škirpa. Opiausias buvo patalpų reikalas. Visas geresnes patalpas Kaune turėjo užėmę vokiečiai. Jie iš Kauno dar nesirengė išeiti. Teko su jais jieškoti *modus vivendi* tuo reikalu. Nevisuomet tatai sekėsi. Vieną kartą jie panoro išmesti iš namo Kęstučio gatvėje mūsų etapo skirstymo punktą. Škirpa nepakluso jų reikalavimo. Jie išstatė kulkosvaidžius, reikalaudami išeiti iš patalpų. Mūsų komendanto padėjėjas Škirpa nepabūgo — atsakė tuo pačiu. Nedaug trūko iki susišaudymo. Vokiečiai, patyrę lietuvių griežtą pasipriešinimą, pagaliau nusileido, palikdami patalpas išimtinai mūsų naudojimui.

Su dideliu atsidėjimu dirbdamas Kauno komendanto padėjėjo darbą, kar. Škirpa nenustojo vilties, aplinkybėms susidėjus, grįžti į Vilnių. Jis tam ruošėsi. Kai Kauno komendantūra jau turėjo 6 pėstininkų kuopas ir du gusarų eskadronus, 1919 m. kovo 2 d. Škirpos žinion buvo išskirtos dvi kuopos, vienas gusarų eskadronas ir sunkiųjų kulkosvaidžių būriai ir jam buvo įsakyta suformuoti atskirą batalioną. Į tą batalioną buvo leista persikelti visiems buv. Vilniaus komendantūros savanoriams kariams, kurie buvo atvykę su Škirpa iš Vilniaus. Batalionas (vėliau pavadintas Vilniaus Batalionu) buvo suformuotas labai greit. Kovo mėn. pabaigoje jis buvo išsiųstas į frontą Vilniaus link, tačiau tikslo nepasiekė, nes ties Žasliais - Žiežmariais jam teko susidurti su Raudonosios armijos daliniais, o per tą laiką Pilsudskio kariuomenė užėmė Vilnių.

Vilniaus Batalionas, kautynėse išaugęs, 1919 m. lapkričio 10 d. buvo pertvarkytas į 5 p. pulką, vėliau pavadintą D. L. K. Kęstučio pulku. Su tuo kariniu vienetu Škirpai teko dalyvauti visose kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės: su lenkais, bolševikais, bermontininkais (1919) ir dar kartą su lenkais 1920 m., kada mūsų armijai buvo įsakyta užimti Gardino - Augustavo plotus, mums teisėtai pripažintus 1920 m. taikos sutartimi su Maskva. Ši operacija rugsėjo mėn. baigėsi katastrofiškai. Skaitlingesnių lenkų pajėgų užpultos, mūsų divizijos, be tinkamos augštosios vadovybės, turėjo su dideliais nuostoliais trauktis. Jų tarpe ir Škirpos vadovaujamas 5 pėst. pulkas. Operacijų eigą plačiau aprašo buvęs 2 p. pulko bataliono vadas Petruitis (Plk. J. Petruitis: "Laisvę ginant mūsų žygiai". Atsiminimai iš kovų su lenkais 1920 metais).

Plk. K. Žukas, tuometinis krašto apsaugos ministeris, patikrinęs kautynių eigą vietoje, prisimena tą nelemtą operaciją, kiek tai liečia Škirpą, šitaip:

"Šis liūdnas faktas aiškiai parodo, kad vadai tam tikromis aplinkybėmis pasiduoda panikai, kaip ir paprasti kareivia. Plk. G. G. (Glovackio) lengvas pasidavimas panikai man jau buvo anksčiau žinomas, bet mjr. Š (Škirpa), kuris kovose su bolševikais rodė labai daug sumanumo, šalto kraujo ir drąsos, čia irgi pasidavė panikai. Pasirodė, kad žmogaus nervų įtempimas turi savo ribą". (K. Žukas: "Žvilgsnis į praeitį", 344 psl.). Nepaisant to, mjr. Škirpa savo pulką sugebėjo geriau atitraukti iš subyrėjusio fronto ir apsupimo, negu kiti pulkų vadai, kurie pateko į nelaisvę, prarado visą priskirtą jiems artileriją. Tą tvirtina tas pats plk. K. Žukas, teigdamas: "Jo (mjr. Škirpos) kiek pakrikusį pulką greit ir gerai sutvarkė mjr. Zubrys, tas kuklus karys, bet tikras herojus, kokių mes savo kariuomenėje nemaža turėjome". (K. Žukas: "Žvilgsnis į praeitį", 345 psl.).

Apie Škirpą, kaip vadą, randame gen. Raštikio atsiminimuose tokią vietą: "Plk. ltn. Škirpą gerai pažinojau dar 1919 metais kovų dėl Lietuvos nepriklausomybės metų, kada jis fronte vadovavo atskiram Vilniaus batalionui ir 5-am pėstininkų pulkui, kur ir man teko tarnauti ir frontuose kovoti už Lietuvos laisvę. Plk. ltn. Škirpa buvo labai energingas, darbštus ir gabus karininkas. Kariuomenėje jis buvo populiarus ir kitų karininkų gerai vertinamas. Į jį buvo dedama daug vilčių . . ." (St. Raštikis: "Kovose dėl Lietuvos", I dalis, 202 psl.).

Apie Škirpos vadovaujamą atskirą Vilniaus Batalioną, jo kautynes ir santykius tarp karininkų ir kareivių vaizdžiai rašo to bataliono psk. St. Butkus knygoje "Vyrai Gedimino kalne".

1920 m. rugsėjo mėn. gale pasitraukęs iš 5 pėst. pulko, Škirpa buvo pakviestas, kaip valstiečių-liaudininkų kandidatas, atstovu į Steigiamąjį seimą, kur daugiausia dirbo Krašto Apsaugos komisijoje.

Kai lenkų tariamas sukilėlis gen. Želigovskis užėmė Vilnių ir įkūrė vadinamą "Vidurinę Lietuvą", veržDamasis gilyn į Lietuvos žemę, — Lietuvos vyriausybė antrą kartą turėjo šauktis savanorių, kad pastotų lenkams kelią.

Kpt. Natkevičius ėmė organizuoti Geležinio Vilko raitelius (vėliau virto 3-ju kavalerijos dragūnų pulku), o mjr. Škirpa — suorganizavo

Stovi iš k. pirmas gen. št. plk. K. Škirpa, atlydėjęs grupę vokiečių karininkų į Kauną 1928 m., švenčiant 10 metų Lietuvos kariuomenės atkūrimo sukaktį Kar. Ramovėje. Sėdi iš k.: gen. P. Tamašauskas, vok. gen. Schroeder, gen. S. Žukauskas, toliau — gen. P. Plechavičius ir gen. V. Nagius; tarp jų vyriausybės nariai.

pirmąjį savanorių pulką, vėliau pavadintą 13-ju pėstininkų pulku. Tuo būdu Škirpa yra sukūręs Vilniaus komendantūrą, 5-jį pėstininkų pulką ir 13-jį pėstininkų pulką.

Ginkluotos kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės 1920 m. pasibaigė. Savanoriai, kurie stodami į kariuomenę davė pasižadėjimą tarnauti vienerius metus ir jau buvo ištarnavę daugiau kaip dvejus metus, turėjo teisę išeiti iš kariuomenės ir tęsti nutrauktą mokslą ar grįžti į civilinį gyvenimą. Nevienas iš aktyviųjų savanorių tuo keliu nuėjo.

Škirpa, tačiau, apsisprendė pasilikti nuolatinėje karo tarnyboje. 1921 m. rudenį, kartu su dviem kitais karininkais, jis buvo išsiųstas į Šveicariją augštųjų karo mokslų eiti, kad pasiruoštų generalinio štabo tarnybai. Tokių specialistų mums tada trūko. Tą trūkumą ypač skaudžiai patyrėme 1920 m. nelemtoje operacijoje Augustavo miškuose. Šveicarijoje pirmieji karininkai - stipendininkai išbuvo neilgai, tik iki 1922 m. pavasario, nes greitai buvo įsitikinta, kad šveicarų sistemos karo mokslas mums nepritaikomas. Škirpa, grįžęs į Lietuvą ir išėjęs augštųjų karininkų pirmosios laidos kursus, buvo pasiųstas į Belgijos karo akademiją Briuselyje. Po trejų metų įtempto darbo, mokslą baigęs, grįžo į Lietuvą ir buvo paskirtas tarnybai į generalinį štabą: gen. štabo II skyriaus viršininku, gen. štabo valdybos viršininku ir 1926 m. generalinio štabo viršininku. Dabar jis pasinėrė į pamėgtos karinės specialybės darbą.

Štabo viršininko pareigas Škirpa nenoromis perėmė iš gen. Ladygos, kuris buvo lankęs Čekoslovakijoje Karo Akademiją vienerius metus. Škirpa samprotavo, kad perdažnas štabo viršininko kaitaliojimas nesveikas kariuomenės darbui. Tačiau, naujosios vyriausybės Krašto Apsaugos ministerio J. Papečkio spiriamas, tas pareigas jis, vistik, perėmė su sąlyga, kad jam būtų leista iš pagrindų pertvarkyti taikos meto kariuomenę ir kad būtų jieškoma lėšų trūkstamam kariuomenės apginklavimui bei jos išdėstymui.

Perėmęs pareigas, Škirpa, su įprastu jam darbštumu, tvarkingumu ir kietumu, įtraukdamas visus štabo skyrių viršininkus, ėmėsi darbo, ir savo analizę apie esamą kariuomenės būklę pateikė vyriausybei atskiros studijos pavidalu. Kitame dokumente buvo išanalizuota Lietuvos strateginė padėtis ir buvo pateiktas sumanymas, kaip turėtų būti organizuota taikos meto kariuomenė ir kaip ji turėtų būti išplėsta, paskelbus mobilizaciją.

Šios rūšies dokumentai buvo pirmą kartą

paruošti mūsų karinės vadovybės istorijoje. Jie buvo išdėstyti Krašto Gynimo tarybai, pirmininkaujant prezidentui dr. K. Griniui. Taryba Škirpos samprotavimams pritarė. Kariuomenės reorganizacijos darbas buvo tuojau pradėtas: buvo suorganizuoti priedangos pulkai, buvo nustatytas teritorinis atsarginių pulkų papildymas, buvo sudaryti mobilizaciniai planai, kurie parodė, kad mūsų kariuomenė, pavojui ištikus, galėtų būti sumobilizuota per 6 dienas. Buvo ieškoma nepaprastų lėšų ginklams įsigyti. (Mykolo Sleževičiaus monografija, 244 psl.).

Tas darbas nebuvo užbaigtas, nes įvyko 1926 m. gruodžio mėn. 17 d. perversmas.

Apie perversmą, kaip turintį ryšį su Škirpos vaidmeniu, rašo plk. Žukas ("Žvilgsnis į praeitį", 449-469 psl.). A. Smetonos monografijoje randame šitokią vietą: "Suimant kariuomenės štabo viršininką gen. štabo plk. ltn. K. Škirpą, jam pasisekė pro užpakalines buto duris pasprukti. Jis mėgino organizuoti pasipriešinimą, bet, matydamas savo tuščias pastangas, išvyko į Garliavą, kur tą pat dieną vėliau buvo suimtas ir atgabentas į kariuomenės štabą" (A. Merkelis: "A. Smetona", 328 psl.).

Pats Škirpa dėl perversmo plačiau pasisako savo rašiny "Pakeliui su Mykolu Sleževičium" (M. Sleževičiaus monografija, 191-298 psl.).

Plk. Škirpa iš štabo viršininko pareigų pasitraukė ir norėjo visai pasitraukti iš kariuomenės. Vyriausybė, tačiau, nesutiko jo paleisti, bet išsiuntė iš Lietuvos: paskyrė jį karo attache į Berlyną.

Kai po kelių metų gen. štabo viršininku buvo paskirtas gen. Raštikis, kuris ėmėsi kariuomenės reorganizavimo darbo ir kreipėsi į visus generalinio štabo karininkus, prašydamas sugestijų, tai plk. Škirpos pateikti samprotavimai buvo naudingi. Štai kaip gen. Raštikis atsiliepia apie Škirpą:

"Visam šiam darbui daug naudingų konkrečių minčių davė man gen. štabo plk. Škirpa, tuo metu buvęs Lietuvos karo atstovu Berlyne. Jis buvo mano buvęs vadas, kuriam vadovaujant man teko tarnauti kovose su lenkais ir rusais 1919 metais. Mano santykiai su plk. Škirpa visą laiką buvo labai geri. Paskyrus mane generalinio štabo valdybos viršininku, jis pirmas atsiuntė man nuoširdų ir kupiną padrąsinimų sveikinimą. Dabar tas pats plk. Škirpa buvo vienintelis iš visų gen. štabo karininkų, atsiuntęs man labai ilgą rašinį — savo samprotavimus apie Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizavimą.

"... Svarbu buvo tai, kad vienintelis generalinio štabo karininkas buvo padaręs tokį darbą, kokį tik generalinio štabo karininkas ir tegalėjo padaryti, ir kad jis atsiuntė tą darbą man, t. y. ten, kur jei ir ne visi jo sumanymai, tai bent dalis galėjo būti realizuota ...

"... Pulkininko Škirpos pagrindinės mintys beveik visiškai sutapo su mano mintimis, ir todėl aš jomis mielai pasinaudojau; už tai buvau plk. Škirpai labai dėkingas". (St. Raštikis: "Kovose dėl Lietuvos", 321-322 psl.).

Karo atstovu (attache) Škirpa išbuvo aštuonerius metus (1928 m. - 1937 m.). Per tą laiką jis įsigijo draugų vokiečių karininkų tarpe ir įvertinimą vokiečių karo vadovybėje. Dėka to, jam pavyko gauti leidimą mūsų karininkams lankyti jų Generalinio Štabo akademiją ir galimybę mūsų kariuomenės įvairių ginklų karininkams atlikti stažą vokiečių kariuomenės rikiuotės dalyse. Be to, vokiečių kariuomenės delegacija dalyvavo mūsų kariuomenės manevruose, o 1928 m. — mūsų delegacija revizitavo vokiečių kariuomenę, stebėdama jų 10-to Saksų pulko manevrus poligone tarp Berlyno ir Dresdeno. Mūsų delegacijoje buvo plk. Urbonas, plk. Giedrys, mjr. Musteikis ir mjr. Novickis. Mus pristatė vokiečių karo vadovybei ir viešnagės metu, visur lydėjo plk. Škirpa. Vokiečių šeimininkas buvo 10-to Saksų pulko vadas plk. Schroeder, lietuvių draugas iš 1919 m., kada jis buvo vokiečių Kauno komendantūroje ir mums padėjo įsigyti ginklų ir kitų karo reikmenų. Už tai jis buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi. Iš tų įspūdingų manevrų, kuriuos aplankė pats Vokietijos prezidentas maršalas Hindenburgas, prisimenu pabaigtuves —"Zapfenstreich" — kitaip tariant, divizijos dalinių sujungtų orkestrų koncertą, į kurį, pagal vokiečių tradicijas, suvažiavo tūkstančiai apylinkių gyventojų. Mūsų delegacijai, su karo attache plk. Škirpa priešaky, atvykus į tą koncertą pavakary, staiga išgirdome mūsų Tautos Himno garsus. Tai buvo nelaukta, didinga ir įspūdinga staigmena. Malonus pasididžiavimo jausmas apėmė mus, lietuvius, klausant mums taip mielą muziką, skambančią Vokietijos pačioje širdyje, grojant didžiuliam karių orkestrui.

Apie Škirpą, kaip karo attache, gen. Raštikis atsiliepė šitaip: "Vokietijoje Lietuvos karo atstovu ilgiausiai išbuvo gen. štabo plk. K. Škirpa. Jam išėjus į diplomatinę tarnybą, į Berlyną buvo paskirtas gen. št. plk. K. Grinius. Abu jie buvo geri karininkai ir visai tinkami karo atstovų pareigoms. Griniaus paskyrimas buvo normalus, Škirpos — ne. Jo paskyrimą iškėlė gruodžio 17 d. perversmas, po kurio kariuomenės vadovybei buvo, tur būt, svarbiau laikyti plk. Škirpą Vokietijoje".

"Gen. št. pulkininkas Škirpa buvo geriausiu ir stipriausiu karo atstovu". (St. Raštikis: "Kovose dėl Lietuvos". Tomas I, 478 psl.).

1937 m. liepos mėn. Škirpa pasitraukė iš ka-

Didžiųjų vokiečių kariuomenės manevrų metu, 1930 m., plk. K. Škirpa pristatomas marš. von Hindenburgui. Dešin. priekyje, atsukęs nugarą, Sovietų R. karo attaché Vytautas Putna, kair. — čekų karo attaché. Parašas ant nuotraukos yra von Hindenburgo..

riuomenės ir buvo paskirtas Lietuvos atstovu prie Tautų Sąjungos Ženevoje. Kai 1938 m. kovo 19 d. lenkai įteikė ultimatumą, reikalaudami užmegzti diplomatinius ryšius, kurių Lietuva su Lenkija neturėjo protesto ženklan dėl Vilniaus pagrobimo, tai Škirpa siūlė ultimatumą atmesti. Vyriausybė tačiau ultimatumą priėmė. Škirpa buvo paskirtas pirmuoju Lietuvos nepaprastu pasiuntiniu ir įgaliotu ministeriu Varšuvoje. 1938 m. kovo 31 d. jis buvo priimtas Lenkų prezidento, kuriam įteikė savo skiriamuosius raštus.

Dėl Škirpos kandidatūros tam opiam postui užimti prezidentas Smetona buvo nepalankiai nusistatęs. Gen Raštikis dėl to šitaip pasisako: "Po 1934 m. birželio mėn. nepasisekusio perversmo, Respublikos Prezidentas labai spaudė atšaukti plk. Škirpą iš Berlyno ir paleisti į atsargą, nes jis tardomosios komisijos ir paties prezidento buvo laikomas netiesioginiu birželio įvykių dalyviu, kadangi to sukilimo vadovai buvo reikalavę Prezidento, kad vieton Tūbelio vadovaujamos vyriausybės būtų sudaryta Škirpos vyriausybė. Man tada teko gan sunkiai ginti pulkininką Škirpą, ir tai ne vieną, bet daug kartų ... Nežiūrėdamas visų tų nepasitenkinimų ir priekaištų, vėliau Prezidentas vis tik paskyrė plk. Škirpą net pirmuoju Lietuvos diplomatiniu atstovu į Varšuvą, o paskui į Berlyną" (St. Raštikis: "Kovose dėl Lietuvos", II tomas, 478 psl.).

1938 m. gale Škirpa buvo perkeltas Lietuvos pasiuntiniu ir įgaliotu ministeriu į Vokietiją. Berlyne jis rado daug senų pažįstamų vokiečių Užsienių reikalų ministerijoje. 1939 m. kovo 22 d. Škirpa drauge su ministeriu Urbšiu turėjo pasirašyti vokiečių padiktuotą Klaipėdos krašto atplėšimo sutartį.

1939 m. Vokietija, ruošdamasi karui su Lenkija, įtaigojo Lietuvai atsiimti Vilnių. Iš pradžių — užuominomis, vėliau per savo atstovą Kaune ir per Lietuvos atstovą Berlyne. Škirpa buvo žygio į Vilnių šalininkas. Jį palaikė voldemarininkai ir radikalieji tautininkai. Lietuvos vyriausybė, tačiau, laikėsi griežto neutralumo. Prezidentas atsisakė suteikti tuo reikalu audienciją Škirpai (A. Merkelis, "A. Smetona", 534 psl.). Bolševikai, užėmę Vilnių, jį mums "padovanojo", o 1940 m. okupavo visą Lietuvą kartu su Vilniumi... Neimanoma atspėti, kaip būtų vystęsi Lietuvos reikalai, jei mūsų kariuomenė būtų užėmusi Vilnių; bet viena galima teigti, kad Škirpos siūlymas buvo drąsus.

Kai "Liaudies Seimas" 1940 m. liepos 21 d. nutarė prašytis į Sovietų Sąjungą, tai atstovas Škirpa pirmasis pareiškė protestą prieš Sovietų Sąjungos agresiją ir okupaciją. Kiti diplomatai pasielgė panašiai. K. Škirpa, prisimindamas tą tragišką momentą, pasisako taip: "Lietuvos diplomatinį protestą Berlyne įteikiau Vok. Užs. Reik ministerijai liepos 22 d. ir pasiunčiau Kaunui atvirą (nešifruotą) telegramą sekančio turinio: "Dabartinį seimą, kaip rinktą po svetima militarine okupacija ir svetimos valstybės priespauda užslopinant kitokios negu komunistų partijos nuomonės reiškimą, skaitau nekompetetingu

reikšti bet kuriuo klausimu mūsų tautos tikrąją valią. Protestuoju prieš jos padarytus liepos 21 dienos nutarimus įvesti Lietuvoje sovietų santvarką ir Lietuvą įjungti į Sovietų Rusijos sąstatą, tuo panaikinant Lietuvos Valstybinę nepriklausomybę. Sakytus nutarimus, kaip nekompetetingo organo priimtus, priešingus esančiai krašto konstitucijai ir mūsų tautos ir valstybės interesams, skaitau neteisėtais, mūsu tautai, valstybei ir man, kaip teisėtam Nepriklausomos Lietuvos Valstybės atstovui, neprivalomais".

"Kadangi telegrama buvo sensacingo turinio ir atvira, tai laiškanešys ne tik pats perskaitė, bet davė ir kitiems ją paskaityti, ką tik sutiko pakeliui į Užs. Reik. ministeriją, jų tarpe p. E. Galvanauskui, kurį sutiko einantį Laisvės Alėja. To pasekoje žinia apie mano pareikštą protestą paplito Kaune žaibo greitumu" (N. E. Sūduvis, "Vienų Vieni", 54-55 psl.).

Taip gimė rezistencinė dvasia.

Diplomatų protestai turėjo tą reikšmę, kad daugelis valstybių, priešakyje su JAV, Lietuvos okupacijos *de jure* nepripažino ir dabar nepripažįsta.

Lietuva buvo atkirsta nuo pasaulio geležine uždanga. Užsieniuose rezistencija okupantui vystėsi nepriklausomai nuo Lietuvos. JAV 1940 m. rugpiūčio 10 d. lietuvių politinės organizacijos susijungė į Amerikos Lietuvių Tarybą, kuri ir šiandien tebeveikia. Mūsų diplomatai, susirinkę rugsėjo mėn. Romoje, sudarė Lietuvos Tautinį Komitetą, pirmininkaujant E. Galvanauskui, ir iš narių St. Lozoraičio, K. Škirpos ir E. Turausko, vėliau P. Žadeikio. (A. Merkelis, "Antanas Smetona", 639 psl.). Pabėgėlių visuomenė telkėsi į Sąjūdį, vadovaujamą K. Škirpos. Tas Sąjūdis 1940 m. lapkričio mėn. 17 d. formaliai pasivadino Lietuvių Aktyvistų Frontu (LAF). Šios organizacijos centras, vadinamas Štabu, buvo Berlyne, vadovaujantieji padaliniai — Kaune ir Vilniuje; kitur — skyriai. Organizacija tvarkėsi kariniais pagrindais, vado principu. Aktyvistų frontui priklausė įvairių politinių pažiūrų ir įsitikinimų žmonės. Net buvę Škirpos asmeniniai priešai dabar klausė jo įsakymų. Visi tikėjo Škirpos siekimais: išlaisvinti iš sovietų okupacijos ir atstatyti Lietuvos nepriklausomybę. Centrinis štabas veikė energingai. Generalinio štabo įprastine darbo tvarka, Škirpa paruošė numatomo sukilimo planą ir per pasiryžusius ryšininkus nustatė veikimo gaires krašte. Jis naudojosi kiekviena proga kelti vokiečiuose Lietuvos laisvinimo reikalą. Tuo tikslu jis 1941 m. sausio mėn. įteikė vokiečių kariuomenės vadovybei raštą, kuriame išdėstė savo sumanymą, kaip Lietuva bus išlaisvinta vokiečių - rusų karui kilus: Lietuvoje įvyksiąs sukilimas ir būsianti atstatyta Lietuvos nepriklausomybė ir sudaryta vyriausybė. Toks kontaktas su vokiečių kariuomene turėjo būti padarytas, kad neįvyktų pavojingų nesusipratimų vokiečiam žygiuojant per Lietuvą. Škirpos sumanymams dauguma lietuvių pritarė.

A. Smetonai Škirpos veikimas irgi patiko, "kai jis geruoju nepasidavė Sovietų Sąjungos smurtui, užgrobiant Lietuvos pasiuntinybę, kad jis juda kruta Lietuvos atstatymui, kad jieško realaus kelio jai vaduoti iš žiaurios vergovės"... (A. Merkelis, "Antanas Smetona", 607 psl.).

Škirpa įtikinėjo A. Smetoną pasilikti Europoje, nes, kai ateis lauktoji išlaisvinimo valanda, jis turėsiąs kreiptis į A. Smetoną, kaip Respublikos Prezidentą, kad paskirtų ministerį pirmininką (A. Merkelis, "Antanas Smetona, 617 psl.).

Kai A. Smetona išvyko į JAV, ir, atėjus sprendžiamam momentui, jo pasiekti nebebuvo galimybės, tai Škirpa sugalvojo revoliucinį ministerio pirmininko paskyrimo aktą, būtent, Lietuvos Tautinio Komiteto pirmininkas Galvanauskas kviečia Škirpą sudaryti vyriausybę. Pasiremdamas tuo raštu, Škirpa sudarė Berlyne 1941 m. birželio 22 d. vyriausybę, kuri, tačiau, Lietuvoje tame sąstate pilnumoje nefiguravo, nes ant rytojaus, birželio 23 d., Kaune Lietuvos Aktyvistų Frontas paskelbė kitą Lietuvos vyriausybės sąstatą. (St. Raštikis, "Kovose dėl Lietuvos", II d., 154-156 psl.).

Vokiečių vyriausybė pritarė Škirpos antikomunistinei veiklai ir ruošiamam sukilimui Lietuvoje, bet jiems visiškai nepakeliui buvo Lietuvos nepriklausomybės atstatymas ir vyriausybės sudarymas, ko Škirpa kaip tik siekė. Jie buvo įspėję Škirpą, kad neskelbtų vyriausybės sudarymo. Dabar, kai Lietuvoje buvo paskelbta atstatytos Lietuvos vyriausybė, prasidėjo atviras konfliktas. Škirpa buvo sutrukdytas vykti į Lietuvą. Vėliau, kai jis savo raštais atakavo Reicho Užsienių reikalų ministeriją, reikalaudamas nedaryti jam kliūčių vykti į Lietuvą ministerio pirmininko pareigas eiti, ir prašydamas leisti pradėti veikti Lietuvos diplomatinei atstovybei Berlyne, — tai birželio 25 d. Škirpai buvo uždėtas namų areštas, o dar vėliau sekė griežtesni jo laisvės suvaržymai. Taip, deja, Škirpa ir neatvyko į Kauną ministerio pirmininko pareigų eiti.

Po šešių savaičių Laikinoji vyriausybė, vadovaujama švietimo ministerio prof. Juozo Ambrazevičiaus, vokiečių buvo nušalinta, ir Lietuva faktiškai ir formaliai virto okupuotu kraštu. Prasidėjo rezistencinis judėjimas prieš vokiečius.

Atgavęs judėjimo laisvę 1942 m. rudenį Škirpa sugrįžo į Berlyną. 1943 m. spalio mėn. jis aplankė Lietuvą. Grįžęs iš tos kelionės, jis 1944

m. vasario 5 d. įteikė Reicho vyriausybei memorandumą, kad atšauktų okupaciją ir perleistų Lietuvos valdymą patiems lietuviams. Į tai vokiečiai atsakė Škirpos suėmimu ir internavimu politinių nusikaltėlių stovykloje Bad Godesberg, prie Reino, o iš ten 1945 m. Škirpa buvo perkeltas į Schloss Eisenberg, Sudetuose. Tik karui pasibaigus, drauge su kitais politiniais internuotais, Škirpa buvo išlaisvintas ir evakuotas į Paryžių.

1946 m. Škirpa persikėlė su šeima į Airiją, kur dėstė rusų kalbą Airių Universitete, Dubline. 1949 m. jis emigravo į JAV, kur dirbo Kongreso bibliotekoje Washingtone, iki išsitarnavo pensiją.

Dirbdamas bibliotekoje, Škirpa naudojosi šios įstaigos pasitikėjimu. Kiek galėdamas, padėjo lietuviams įsijungti į bibliotekos bendradarbių eiles. Gyvendamas Washingtone, Škirpa nesitenkina vien tarnybos darbu, jis aktyviai dalyvauja visuomeniniame ir politiniame gyvenime (buvo valstiečių liaudininkų sąjungos centro valdyboje) ir reiškiasi spaudoje. Norėdamas matyti visas lietuvių partijas ir sąjūdžius vieningame Vliko darbe, jis buvo pasiėmęs nelengvą naštą — pirmininkauti Vliko sudarytai komisijai, kuri turėjo išaiškinti priežastis ir pašalinti kliūtis siekiamam visų lietuvių apsijungimui. Nors komisijai to pasiekti ir nepavyko, tačiau jos darbas nebuvo bergždžias: jos pastangų dėka, daug kas išryškėjo, lietuvių visuomenės opozicija palinko vienybės idėjos pusėn. Šiandien Vlikas veikia apsijungęs.

Škirpos gyvenimas, kaip matėme, buvo kupinas tautinių - valstybinių idėjų ir kovų dėl jų įgyvendinimo. Daug kur jis buvo laimėtojas. Bet turėjo išgyventi ir nepasisekimų (Gruodžio 17 d. perversmas, sutrukdymas atvykti į Lietuvą). Tačiau niekad jis nepasidavė nevilčiai ir nenuleido rankų. Nepasisekimai jo polėkių nestabdė, nes jis visuomet turėjo prieš akis augštesnį idealą, nesiekdamas asmeninės naudos.

Kur galėjo, Škirpa rūpinosi į nelaimę patekusiems žmonėms padėti. Taip, pavyzdžiui, 1927 m. jis kreipėsi į ministerį prof. A. Tumėną, prašydamas pagelbos dėl mirtin nuteisto Juozo Pajaujo gyvybės. Kitas pavyzdys: 1941 m. rugsėjo mėn. 21 d. Vokiečių Generalinis komisaras Lietuvai įsakė suimti Lietuvių Aktyvistų Fronto (LAF) įgaliotinį L. Prapuolenį ir išsiuntė jį į Dachau koncentracijos stovyklą. Tik per min. K. Škirpos asmeninę intervenciją vyriausioje vokiečių karo vadovybėje po 7 mėnesių L. Prapuolenis buvo paleistas iš stovyklos be teisės grįžti į Lietuvą" (N. E. Sūduvis, "Vienų Vieni", 195 psl.).

Apie jį, kaip rezistentą — idealistą, randame šitokį apibūdinimą: "... tarp idealistinių žmonių, daugybės žinomų ir nežinomų kovotojų simboliais pirmos okupacijos metu virto Kazio Škirpos (Berlyne) ir Leono Prapuolenio (Lietuvoje) vardai". (N. E. Sūduvis, "Vienų Vieni", 373 psl.).

Plk. K. Škirpa, 1963 m. Vašingtone

Išbaigiant sukaktuvininko paveikslą, norisi sureziumuoti: Škirpa visus savo sumanymus vykdė su įsitikinimu, stropiu pasiruošimu, energija ir ryžtingumu, dažnai rizikuodamas savo laisve ir net gyvybe. Už drąsą ir pasižymėjimus kovose K. Škirpa buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi.

Dar vienas vertingas bruožas: Škirpa gerai moka keturias svetimas kalbas, prancūzų, vokiečių, anglų ir rusų. Todėl jam prieinama plačiausia pasaulio literatūra. Jis gerai valdo plunksną. Jis darbingas ir darbštus. Iš jo galima tikėtis susilaukti įdomių atsiminimų.

Sekmės jam naujo gyvenimo tarpsnyje!

Naudota literatūra:

1. Kar. L. Natkevičius. Lietuvos Kariuomenė, JAV, 1919 m.
2. Red. P. Jurgelevičius. Kauno Karo Komendantūra, Kaunas, 1930.
J. Petruitis. Laisvę ginant, JAV, 1953, m. antra laida.
4. Monografija Mykolas Šleževičius, JAV 1954 m.
5. St. Butkus. Vyrai Gedimino kalne, JAV, 1957 m.
6. St. Raštikis. Kovose dėl Lietuvos, Calif. 1956 ir 1957 m.
7. K. Žukas. Žvilgsnis į praeitį, Chicago, Ill., 1959 m.
8. Aleksandras Merkelis. Antanas Smetona, Cleveland, Ohio, 1964 m.
9. N. E. Sūduvis, Vienų vieni, New York, 1964.
10. Lietuvių Enciklopedija, Tomas XXX.

(Birželio mėn. KARYJE spausdinsime gerb. Jubiliato suteiktą KARIUI interview)

ATSIMINIMAI APIE KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJOS ORGANIZAVIMOSI PRADŽIĄ 1918-1919 M.

PLK. R. LIORMONAS

(Pradžia balandžio mėn. KARYJE)

KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIJOS ŠTABAS KAUNE 1919 METAIS

1919 m. sausio pradžioje K. A. ministerijos štabas iš Vilniaus persikėlė Kaunan ir laikinai apsistojo name, kuriame vėliau buvo Finansų ministerija. Čia viename kambaryje štabas išbuvo keletą dienų, kol vokiečių karinė vadovybė (Generalkommando) perleido štabui atskirą namą, kuriame vėlesniais laikais buvo Kauno komendantūra ir II skyrius. Šitose patalpose ir prasidėjo organizacinis darbas, kuriant Lietuvos kariuomenę. Čia antrame augšte buvo Krašto Apsaugos ministerio kambarys (langas į Įgulos bažnyčią), greta — adjutanto ir kanceliarijos viršininko kambarys, kituose kambariuose —raštinė ir kai kurių štabo dalių užuomazgos.

Šiose patalpose išbuvome keletą mėnesių. Štabas pamažu plėtėsi, ir čia mums pasidarė ankšta. Tuo metu vokiečių kariuomenė traukėsi atgal Vokietijon, Kaune atsirado tuščių pastatų, jų tarpe namas Gedimino gatvėje, kuriame karo metu buvo vokiečių kariuomenės štabas. Šį namą tuojau pat (galėjo būti gegužės - birželio mėn) užėmė mūsų Krašto Apsaugos ministerijos štabas. Jis išbuvo tose pačiose patalpose ligi bolševikų okupacijos. Šiuose namuose tas mažas, Vilniuje gimęs, Krašto Apsaugos ministerijos štabas vėliau išaugo į modernų kariuomenės štabą su generalinio štabo skyriais, kuriems vadovavo jau mūsų lietuviai generalinio štabo karininkai, baigę karo akademijas užsienyje, arba savąją augštąją karo mokyklą.

Persikėlus Kaunan, tuojau, kaip ir Vilniuje, buvo užmegzti ryšiai su vokiečių karine vadovybe — Generalkommando. Jos vadas buvo gen. Eberhardt, štabo viršininkas — plk. von Alten, jo pavaduotojas — mjr. Schuermann. Šie vadovaujantieji asmenys, o taip pat ir kiti vokiečių štabo karininkai buvo mums palankūs ir kiek galėdami įvairiais būdais mums padėdavo.

Tuo laiku mes beveik nieko neturėjome, kas buvo reikalinga sukurti kariuomenę, išskyrus žmones. Todėl man, jau tada Krašto Apsaugos ministerijos kanceliarijos viršininkui ir ryšių karininkui, tekdavo įvairiais reikalais lankytis vokiečių štabe ir prašyti pagalbos. Vokiečių palankumo dėka gavome, kad ir nedaug, mums labai reikalingų dalykų: šautuvų, kulkosvaidžių, net patrankų, vežimų, arklių, automašinų, telefono aparatų ir kitų reikmenų.

Kad galima būtų aiškiau įsivaizduoti, kiek mums tada toji pagalba buvo reikalinga, atpasakosiu tokį įvykį: vasario mėn. viduryje Alytuje besiformuojąs 1 pėstininkų pulkas buvo užpultas rusų-bolševikų. Pulkas buvo priverstas iš Alytaus trauktis. Tuo metu kaip tik ant tilto per Nemuną nuo priešo kulkos krito mūsų pirmasis karininkas, šviesios ir garbingos atminties 1 pėst. pulko vadas kar. Antanas Juozapavičius. Tokioms aplinkybėms esant, Krašto Apsaugos ministerijos štabo ryšis su pulku nutrūko, nebuvo žinių, kur pulkas yra ir kokioje būklėje. Ryšiams su 1 pėst. pulku atstatyti Krašto Apsaugos ministeris kar. Velykis paskyrė mane ir karininką Ladygą (tuo metu jis buvo karininkas ypatingiesiems reikalams prie štabo).

Reikėjo tuojau vykti, bet štabas savo automobilio neturėjo, todėl teko kreiptis į vokiečių štabą su prašymu, kad jis tai kelionei paskirtų automobilį su šoferiu. Tuojau gavome atvirą mašiną (Benz) su šoferiu ir padėjėju. Apsivilkę dideliais vokiečių paskolintais kailiniais išvykome "jieškoti" pulko.

Pravažiavus Prienus, pradėjo temti. Sustojome pasiteirauti pas vietos ūkininkus, ar nematė jie čia kur nors apsistojusios mūsų kariuomenės. Iš tų ūkininkų sužinoję, kad bolševikai jau esą nepertoliausia nuo tos vietos, grįžome atgal į Prienus ir pasukome Marijampolės - Kalvarijos link. Čia suradome pulko dalinį (ūkio dalį) ir tuo būdu gautąjį įsakymą užmegzti ryšius su pulku sekmingai atlikome.

Kai aš buvau paskirtas Krašto Apsaugos ministerijos adjutantu (Kr. Aps. Min. 1918 m. Nr 6), pirmiausia teko organizuoti ministerijos raštinę: surasti ir įsigyti reikalingiausią inventorių, surasti raštininkus, vertėjus. Tuo metu K. A. M. raštinėje buvo ruošiami visi K. A. ministerio įsakymai, vedamas visas susirašinėjimas su mūsų besikuriančiomi sministerijomis ir vokiečių kariuomenės štabu. Gegužės mėn. 5 dieną K. A. M. raštinė buvo pavadinta kanceliarija (K. A. M. įsak. 1919 m. gegužės 6 d. 80 Nr. 5 par.).

Toliau šiuose savo atsiminimuose pasisteng-

siu, kiek atsiminsiu, galimai tiksliau nupasakoti, kuria eile, kokiomis aplinkybėmis ir kokiose sąlygose kūrėsi K. A. M. štabo dalys. Buvo labai sunki pradžia, bet buvo dirbama su dideliu pasišventimu, entuziazmu, todėl ir tas darbas sparčiais žingsniais ėjo pirmyn.

Persikėlus Kaunan, K. A. M. štabo viršininku ir toliau liko karin. Jurgis Kubilius (vėliau generolas), baigęs Vilniaus Karo mokyklą 1902 metais. Štabo darbas yra platus ir apimantis daug sričių. Tiksliau tą darbą tvarkyti ir vykdyti, Krašto Apsaugos ministerio įsakymu, štabo žinioje įsisteigė įvairių jo dalių, kurios, siekdamos bendrų tikslų, sutartinai dirbo.

1. Mobilizacijos dalis. Pirmasis jos viršininkas buvo karin. Laurinavičius.

Vyriausybei paskelbus savanorių šaukimą, jie rinkosi dideliais kiekiais. Jų apmokymui neužteko savanorių — karininkų bei puskarininkių. Tą trūkumą pašalinti, atsirado būtinas reikalas skelbti mobilizaciją. Tam reikalui, 1919 m. sausio pradžioje, buvo įsteigta mobilizacijos dalis. Tuojau buvo paruoštas karininkų ir puskarininkių mobilizacijos skelbimas, kuris jau sausio 15 dieną buvo paskelbtas. Po to, mobilizacijos dalies darbų eilėje, sekė jaunų vyrų, baigusių nemažiau 4 gimnazijos klases, mobilizacija, trumpiau vadinama "inteligentų mobilizacija" — jaunesniems karininkams tik ką įsteigtoje karo mokykloje paruošti.

Toliau — kovo mėn. — buvo paskelbtas pirmasis naujokų šaukimas (gimusių 1897-1899 m.). Priimtuosius naujokus mobilizacijos dalis skirstė kariniams daliniams, kaip ir mobilizuotus karininkus bei puskarininkius. Ši dalis taipogi atleidinėjo Krašto Apsaugos ministerio sutikimu nuo karo prievolės tuos asmenis, kurie buvo rasti būtini ir "nepamainomi" tarnautojai kitose ministerijose.

2. Rikiuotės dalis. Šiai daliai užuomazga buvo padaryta dar Vilniuje 1918 m. lapkričio mėnesį, ir jos pirmuoju viršininku buvo karin. Edvardas Adamkavičius, 1914 metais baigęs karo mokyklą Petrapilyje. Paskelbus karininkų mobilizaciją, atsirado reikalas ir galimybė rikiuotės dalies sudėtį padidinti, kad ji galėtų atlikti visą jai skirtą darbą: mobilizuotų karių paskirstymą istaigoms ir kariniams daliniams, perimti iš mobilizacijos dalies mobilizuotų karininkų tarnybos lapus ir juos toliau vesti, sudaryti tarnybos lapus tiems karininkams, kurie jų neturėjo, dviem liudininkams surašytas žinias patvirtinus; vesti kariuomenės dalinių bei istaigų sudėti: žmonių, arklių ir t.t.). Šalia to, prie rikiuotės dalies veikė: kariu uniformoms nustatyti komisija (K. A. Min. įsak. No. 15, par. 14, kovo 12 d., 1919 m.) ir lietuvių kalbos kvotimų (nemokantiems lietuviškai) komisija (K. A. Min. įsak. No. 23 par. 2, bal. 4 d. 1919 m.). Abiejų šių komisijų nariu teko būti ir šias eilutes rašančiam.

3. Operacijų dalis. Šios dalies pirmuoju viršininku buvo karin. Šumskis.

Jau sausio mėn. pradžioje prasidėjo mūsų besiformuojančios kariuomenės dalinių su besiveržiančia Lietuvos gilumon rusų bolševikų kariuomene kautynės. Suderinti kautynių veiksmus ir turėti vieną bendrą vadovavimą, buvo sudaryta štabo operacijų dalis. Tai buvo viena iš svarbiausių K. A. M. štabo dalių, nes į čia ėjo telefonogramos iš fronto apie kautynių eigą, ir iš čia ėjo į frontą operatyviniai įsakymai, ir taip pat buvo informuojama spauda apie kovų eigą.

4. Susisiekimo dalis. Jos uždavinys buvo telefono ryšių tarp K. A. M. štabo ir kariuomenės dalių bei įstaigų įvedimas ir priežiūra. Ji parūpindavo ir tiems ryšiams reikalingą inventorių: telefono aparatus, o taipogi susisiekimui reikalingas automašinas. Susisiekimo dalies žinioje buvo suformuotos: auto, ryšių, aviacijos ir geležinkelio kuopos, kurios ir buvo mūsų technikos dalių užuomazga.

5. Kontržvalgybos dalis. Jos viršininku buvo M. Lipčius, vėliau Finansų dep-to direktorius. Instruktoriai buvo buvę rusų armijos karininkai, tos rūšies specialistai.

Fronte vykstant kautynėms ir esant karo stoviui, teko rimtai susirūpinti ir vidaus saugumu. Mūsų priešai, rusų bolševikai ir lenkai, siuntinėjo Lietuvon savo agentus šnipinėti ir kurstyti gyventojus prieš esamą valdžią. Kauno gatvėse, ypač nakties metu, darėsi nesaugu. Sukurstytos vyriokų gaujos švaistėsi gatvėse, ypač Laisvės Alėjoje, triukšmavo, užkabinėjo uniformuotus karius. Laimei, tuo metu Kaune turėjome smarkų karo komendantą karin. Juozą Mikucki. Jis su savo adjutantu karin. A. Novickiu ir patruliais išvaikydavo tas gaujas (daugumoje žydus ir lenkus vaikėzus), smarkesnius susivarydavo daboklėn ir nubausdavo juos administratyviniu būdu kalėjimo bausmėmis, kaip tai buvo numatyta Ypatinguose Valstybės Apsaugos Įstatuose. Tokiose nakties "operacijose" Mikuckio palydovais tekdavo savanoriškai dalyvauti ir mudviem su K. A. m-rio adjutantu karin. V. Landsbergiu, taigi būti tų įvykių liudininku. Tačiau mūsų naudotų priemonių neužteko: reikėjo surasti pačius kurstytojus — vadus. Tam uždaviniui atlikti buvo įsteigta kontržvalgybos dalis. Darbas sekėsi neblogai: dalis tų kiršintojų — vadų buvo išaiškinti, suimti ir teismo nubausti. Garsioji lenkų P. O. W. organizacija buvo greitai likviduota.

Tomis bendromis priemonėmis tvarka buvo atstatyta, saugumas užtikrintas; vyriausybė galėjo ramiai savo darbą dirbti.

(Bus daugiau)

PRŪSO TAUTOVARDŽIO AMŽIAUS PRAILGINIMAS MAŽIAUSIA 130 METŲ

PETRAS BŪTĖNAS

999 metai

Kai šitaip sakau, tai reiktų galvoje turėti tautovardžio *prūs-as* šitokią lytį, kur, matome, yra priebalsis *p*, o ne *b* (apie kurį pastąrąjį šiandien čia nekalbu, bet, mat, istoriniuose šaltiniuose esama ir *brūs-* parašoma, net ir, kaip II amžiuje po Kr. Ptolemėjo, gr. *Borouskoi*, B(o)rūs-k-oi, t. y.* *brūs*-k-ai ds. vd.) ir šakninis ilgasis *ū*, nors ir kažkokiomis žodinėmis lytimis istoriniai šaltiniai tą baltų tautovardį kada būtų buvę rašę.

O dėl istoriniuose šaltiniuose *prūso* tautovardžio ar prūsų šalies vardo pirmąkart paskelbimo, tai lig šiol būdavo rašoma jo 999 data, suprantama, po Kristaus gimimo, — taigi, galima sakyti, 1000-ieji metai, arba X amžiaus pats galo galas. K. Būga tai yra rašęs šiais žodžiais: Pirmą kartą *prūso* vardas patenka istorijos šaltiniuosna 999 metuose: Canaparii, Vita S. Adalberti. cap. 24 — *Pruzzorum* terris; Miracula S. Adalberti martiris — Prutenus quidam nobilis ex Pomeranis ... venit in Sambiam terram *Prusciae* (Bg. ršt. III, 121 par. 81, arba Bg. Lkž. LXXI par. 81).

Skaitytina: Pruzz-or-um — reiškia — prūsų; Pruzz-i-a — Prūs-ij-a; Prus-c-i-a — greičiausia šaknis *Prus-k-* su pošakniu *k*, kuris pvz. randamas yra jau priesagoje pr. *-isk-*, o liet. *-išk-*: 1561 metais —Stas Likuts Catechismus D. M. L. Mixkai bhe *Prūsiskai* (prūs-isk-ai, t. y. prūs-išk-ai) ... en *Prūsiskan* tautan (en prūs-isk-an taut-an, t. y. in, į prūs-išk-ą taut-ą) im Land zu Preussen" (t. p.) — "Šitas mažas(is) katekizmas D. M. L. vokiškai "miksiškai" bei prūsiškai". Lot. Prus-c-i-a tas pats priebalsis *k* (rašomas c), matėme, yra ir žodyje gr. Borous-*k*-oi, o ptolomėjinio graikiško žemėlapio 1603 metų lotyniškame žemėlapyje irgi *Borusci*, Borus-*k*-i.

Dėl prūsų vadinimo lotynintai *prutenais* ar *prutėnais*, taigi vėlesniu pramanytu jų rašymu, šiandien čia nešnekėsiu, tepastebėdamas, kad šitaip jau seniai neberašoma rimtuose raštuose. Tėra *prūsai* 1 (ir ne senprūsiai ar senpruteniai arba ne kokie naujaprūsiai ar naujapruteniai); *Prūsų žemė*, arba *Prūsa* 1 (o ne Prūsija, nes tai būtų lengva sumaišyti su ist. šlt. lot. - vok. vien politinio sukirpimo *Prussia*, taigi ir su tokiu pat *Preussen'u)*, "Prūsų žemės, arba Prūsos" sąvoką griežtai atskiriant nuo "Mažosios Lietuvos" sąvokos ir nė kiek čia niekur neįmaišant "Klaipėdos srities" sąvokos, jei norime baltiškosiomis, taigi ir pagrįstai istoriškomis, o ne germaniškomis ar kokiomis kitomis svetimomis, kategorijomis galvoti ir kalbėti. Taigi, tuo būdu griežtai ir visiškai atsipalaiduojama nuo germaniškojo (vokiškojo; ir juo pasekamojo kitų svetimųjų) pasenusio ir net neaiškaus, dar ir apgaulingo sąvokojimo.

Adalberto - Vaitiekaus, mirusio 997.IV.23, ir Bruno - Bonifaco, mirusio 1009.II.14, misionoriavimo Prūsų ir Lietuvos žemėje laikotarpiokas yra svarbus baltų istorijai ne tik dėl *prūso* 999 metų datos ar pirmą kartą *Lietuvos* vardo 1009 metais Vakarų Europoje paskelbimo datos, bet ir itin kur, tarp ko ir kaip jų misionoriauta, su kuo iš baltų liaudies ir "karalių" jų tada susidurta. Taigi, reikia nušviesti ir pačios baltų žemės atitinkamus kampus, o tų abiejų šventųjų gyvenimai jau seniai ir kartkartėmis yra svetimųjų šviesti nušviesti tikrai ar klaidingai. Tiesa, tuodu misionorius liečiančios Prūsų ir Lietuvos atitinkamos sritys taip pat yra aiškintos, bet aiškintos baisiai nevienodai, nepilnai, kontroversiškai ir vietomis net komiškai klaikiai. Todėl po šito straipsnio eis kitas straipsnis, tą viską trumpai atskleidžiąs, kad pvz. patys istorikai, galop, gal vienodžiau ir aiškiau įrodydami prabiltų kaip specialistai, nes jau galgi metas, kai veik baigiama spausdinti Liet. Enciklopedija ir (laikraščiai rašo) ketinama nors kartą išleisti Lietuvos valstybės sienų ir lietuvių bei aplamai baltų kitokių reikalų oficialioji specialistų paruoštoji kokia knyga.

Abu misionoriai tik dešimties metų tarpe (†999 ir †1009) misionoriavo *Prūsuose* ir *Lietuvoje*. Vadinasi, Vakarų Europa, leisdama misionorius į baltų žemę, jau tada prūsus ir lietuvius laikė nelyginant viena tauta. Nors šie baltai yra nevienos tautos, bet jie savo kalba, gyvensena, tikyba ir bendraisiais, net politiniais, reikalais bei siekiais yra visiškai panašūs, o šiaipjau jie ir tiesioginiai kaimynai iš senovės. Tada jau buvo ir priešmindauginė Lietuvos valstybė, į kurią gravitavo ir Prūsų žemė, griežtai skirdamasi nuo vakarinių slavų ir visokių germanų, geriausią sau išeitį tematydama Lietuvos

Ptolemėjo žemėlapio 1605 metų lotyniška kopija. O graikų astronomas ir geografas Klaudijus Ptolemėjas II a. po Kr. parašė Geografiją ir yra jo graikiškas žemėlapis, kur jis paskelbė baltų gimines gr. **Galindai** kai**Soudynoi**, galindai ir sūdynai, t.y. sūdai, sūduviai, o šiame žemėlapyje jie rašomi lot. **Galinde** ir **Sudeni**. Matomi ir gr. **Borouskoi**, lot. **Borusci** "prūsai" piečiau gr. **Pagyritai**, lot. **Pagirite** "pagiritai" giminės. Tos visos giminės gyvena aisčių-baltų žemėje Pabaltijy. Žemėlapis iš Arnolds Spekke, Baltijas jūras senajas kartės, Stockholmas. MCMLIX. Knygos autorius yra Nepriklausomosios Latvijos valstybės atstovas Washingtone.

valstybėje. Vakarų Europa buvo nustatoma prieš baltų pasaulį. Užtat ir šiame straipsnyje *prūso* bei *lietuvio, Lietuvos* tautovardžių pirmą kartą istoriniuose dokumentuose paskelbimo datos yra vienodai liečiamos, ir net matome, kad tiedvi datos yra net netolios viena nuo kitos. Netrukus daugiau pamatysime. Tik į dabartinius laikus slenkant, baltų priešams pajutus dar nesuspėtus sunaikinti baltus norins ir stengiantis prisikelti ir, pagaliau, prisikėlus, — baltų agresingieji kaimynai savo mokslą sujudo kreipti į kitą pusę savajai naudai, kad tik galėtų ne tiek įrodyti, kiek proklamuojant sau ir kitiems pabrėžti, jog pvz. tarp prūsų ir lietuvių būta kokių didelių skirtumų.

870 metai

Žiemgalių, kaip ir kuršių (Bg. Lkž. LXXXIX ... par. 131 ir kt.), vardą iškelia pirmieji skandinavėnai, kurie apie *870* metus Annales Ryensis kronikoje įrašę yra šią žinią: 870 m. Danų žemės išeiviai "totam *Pruciam*, Semigaliam et terram Carelorum aliasque quam plures terras subiugaverunt sibi" (B.G. 493); Zeus, Die Deutschen[2] 547; Bg. rišt. III, 252, par. 189).

Vadinasi, Prūsų žemė 870 metais yra žinoma vadinant *Pruci-a*, t.y. Prus-ij-a, liet. Prūs-ij-a. Ta Prūsija "Prūsa" čia tėra etnografinio vardo ir etnografinio supratimo, etnografinės reikšmės, — taigi, tik Prūsų žemė — Prūsa, o ne tai,

NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS KARIŲ TEATRAS

Apybraiža iš atsiminimų

VLADAS BRAZIULIS

(*Tęsinys*)

Ne viską galima buvo atlikti natūraliai, ne kiekvienas karys tinka filmui. Kaikurios scenos buvo pavestos aktoriams, uniformuotiems ir atitinkamai grimuotiems, bet aktoriams, nėjusiems karinio apmokymo, kartais reikėjo duoti daug pamokų ir bandymų, kad įtikinamai vaidintų tikrus karius, pratybas ir, dar svarbiau, ypatingai specifiškus, komplikuotus momentus. Pridurtume dar lyg ir lengvus iš pirmo žvilgsnio uždavinius, pvz. jojimas, šaudymas, plaukymas, elgsena rikiuotėje. Nepatyrusiems tose specialybėse aktoriams tai beveik neįmanomi reikalavimai.

Iš viso — koreguojamose scenose su bandymais ir specialiais įrengimais, taipgi kariuomenės mažų, didesnių ir imponuojančių dalinių bei grupių reginiuose, dar įtraukiant praeivius, bet kokius ir su aktoriais, arba minias, ekrane veikė apytikriai 24,000 asmenų. Be savųjų aktoriškų pajėgų, dar dalyvavo iš Valstybės teatro keletas aktorių, vienas kitas iš J. Vaičkaus kino studijos ir daugybė visokių laikinių talkininkų.

Gaila, kad filmas nebuvo garsinis. Publikai rodomas užimdavo apie 2 valandas. Reprezentaciniuose seansuose lydėjo karo orkestras, pridirinęs po tam tikrų bandymų savo muziką filmo šokiams, maršams ir dainoms.

Kad ir geistinų tarpais, paviljonų, ar dekoracijų, gamintų pagal dailininkų eskizus, vengta beveik per visą filmą. Karių gyvenimą, tarnybą bei žygius galima vaizduoti be dekoracijų. O vestuvės, apeigos, vakarojimai, kaimo gyvenimas ir darbai vaidinta tipiškuose kaimuose, pridedant vieną kitą dirbtinę detalę pagal reikalą.

---

kas maždaug per 450 metų vėliau, taigi XIV amžiaus pirmosios pusės Dusburgo *Prussia* arba *Terra Prussie*, kur čia į pavadinimo sąvoką įeina jau ir Vokiečių teutonų - kryžiuočių ordino (nuo 1226 metų) okupaciškas administracinis sąvokojimas. Be to, jei 870 metais jau yra rašoma *Prucia* — Prūsija, tai tiems patiems metams platesniam pasauliui jau buvo žinomas ir šaknies *prūs-* pagrindo *prūso* tautovardis, taigi, per 130 metų anksčiau už 999 metų datą.

Prūsai, kaip arčiau centrinės Europos gyvenę, iš tikrųjų turėjo būti tokio savo vardo ir anksčiau žinomi, negu 999 metų datos. Mat, šitaip kaip tik ir esama: iškart paskelbiami baltų *prūsai, kuršiai* bei *žiemgaliai* ir vakarinių suomių ugrų *karelai* Pabaltijo erdvėje. Jie visi pajūriniai, nes, mat, ir jų paskelbėjai arčiausi jų užvandeniai kaimynai garsieji jūreiviai, jau imti krikštyti bei ir patys pasišovę kitus "krikštyti", normanai skandinavai. Anie pajūriniai visi išsirikiavę į žiemryčius, pradedant Vyslos žemupiu(prūsai, —— ?, kuršiai, Mūšos - Lielupės pačiame žemupyje ties Sluoka iš *Slanka ir Ringa-Ryga šiauriniai žiemgaliai ir kur nors apie Suomių įlanką ar suom. Aldaga—rus. Ladoga ežerų karelai. O lietuviai pajūryje, išeina, dar neminimi šiaurinių germanų anų istorinių šaltinių, — ir kodėl?

Lietuviai Baltijos jūrą jau buvo vėl priėję apie *600*-uosius metus, jei ne anksčiau, — žodžiu, kur kas dar prieš 700-uosius metus. O 853 metais, t. y. prieš 17 metų prieš 870-uosius metus, lietuviai su kuršiais jau gynė Apuolės pilį ir visą savo pajūrį nuo Danijos kariuomenės antpuolio. Annales Ryenses kronika lietuvių nemini, nors reikia pripažinti, kad ir tuokart, ir jau iš anksčiau Baltijos pajūris tarp Nemuno pačio žemupio kartu, žinoma, ir su Klaipėdos sritimi, į šiaurę net su dabartinio Latvijos Kuršo pietine juosta kaip lietuvių jau buvo laisvas, nevelkąs jokio svetimųjų "užjūrinio" jungo. Todėl tarpą tarp "prūsų" ir "kuršių" ten užpildo pajūriniai lietuviai, ir užtat normaninių istorinių šaltinių jie ir neminimi kaip normanų okupacijai nepasidavusieji.

Tai buvo nauja ir organizuota jėga: lietuvis ir vakaruose, Baltijos pajūryje, įtvirtino priešmindauginės Lietuvos valstybės galią. Bet tada dar nebūta nei žemaičio, nei augštaičio: tebūta tik lietuvio. Augštaičių ir žemaičių tarmių ryškumas kur kas vėliau teatsirado — pėdinant į XIV amžiaus galą.

(Bus daugiau)

Be specialių šviesų, naudota daug saulės, besitaikstant prie užsieniuose leidžiamo kalendoriaus, nurodančio dienas ir valandas, dažniausiai vasaros metu. Saulės šviesa buvo kaupiama gausiais ekranais.

Apytikriai tuo pačiu metu vyriausybės pavesti sudarėme didelės apimties, oficialiu titulu, kronikos reportažinį filmą — Vytauto Didžiojo iškilmės, tačiau, jau kitokiais pagrindais. Filmo vadovybė buvo ta pati, bet jau be vaidybos ir be aktorių. Čia apimta iškilmingos pamaldos, Vytauto Didžiojo laikų bažnyčios, kariuomenės paradai, Rugsėjo 8 dienos, tais metais pirmą kartą minimos šventės įspūdžiai, Vytauto Didžiojo paveikslo kelionė po Lietuvą įvairiausiomis priemonėmis — pėsčiųjų procesijomis, arkliais, autais, laivais, traukiniais ir lėktuvais, Kauno muzėjus, Vytauto Didžiojo muzėjaus pradžia, Vytauto Didžiojo tilto Kaune atidarymas, Karių kapų paminklo atidengimas, Vytauto Didžiojo paveikslo grįžimas į Kauną, ministrams nešant paveikslą nuo Laisvės alėjos iki Karo muzėjaus, Vytauto Didžiojo mirtosios dienos iškilmės, Vytauto Didžiojo paminklo Karo mokykloje atidarymas, eitynės su miniomis ir kitos iškilmės tuo pačiu tikslu.

Filmas per seansą trukdavo 1 val. 10 min. Rodytas buvo visame krašte ir užsieniuose.

Norint filmą įamžinti, vienas jo egzempliorius buvo užkonservuotas taip, kad išliktų garantuotas 200 metų. Liūdna, kad šiandieną net nežinome, kur jis randasi.

ŠALIMAIS

Be jau minėtų K. teatro šuolių už kariuomenės sienų, tenka pažymėti dar vaidinimus, koncertus ir dalinius dalyvavimus programose, rengtose visuomenei, liaudžiai tiek mūsų pačių tiek šalutinių organizacijų, nors kartais tiktai materialiais tikslais.

Oficialiuose užsienio svečių priėmimuose, valstybinėse šventėse, sukaktuvėse ar svarbiuose minėjimuose centrinėje karininkų ramovėje, dalyvaujant valstybės prezidentui ir kiek rečiau prezidento rūmuose, be dalyvavimo programose, dar planavome su visokiais niuansėliais ir vykdėme, arba vadovavome ceremonijoms, oficialiems šokiams, bendrai pokylių eigai, ar pagrindiniams momentams. Tiems tikslams būdavo sudaromos komisijos iš respublikos prezidento kanceliarijos viršininko kun. dr. P. Bielskaus, užsienių reikalų ministerijos atstovų — St. Girdvainio (dabar atstovas prie Šventojo Sosto), dr. St. Bačkio (dabar atstovybės JAV-se patarėjas), mūsiškių ir kitų.

Karininkų bei puskarininkių ramovėse per viešus jų pačių, birutininkių ar kitų organizacijų parengimus dalyvauta Motinos dienose, Kalėdų eglutėse, jaunimo vakaruose, užsienio svečių priėmimuose ir kitokiomis progomis. Štai pavyzdžiai: vienoje Kalėdų eglutėje mūsų Kalėdų Senį lydėjo Valstybės operos solistė J. Dvarionaitė-Montvydienė, viename jaunimo vakare, V. Lozoraitienės globojamame, pasirodė jaunutis pianistas A. Kuprevičius, dabar jau pagarsėjęs JAV-se clevelandietis.

Panašiais kontaktais ir kartkarčiais nuolatiniais glaudžiais santykiais bendravome su Valstybės teatru platesnio masto iškilmių, sukakčių minėjimų, naujų kūrinių nagrinėjimų, debiutų bei audicijų ir kitais reikalais įvairių sudėčių komisijose.

Ir visai kitokio turinio mūsų talka pasireikšdavo tarpžinybinėje Kino filmų cenzūros komisijoje.

Šiandien sunku būtų atsakyti tiksliai į klausimą, kur esame vaidinę viešai ir neviešai Kaune šauliams, skautams, darbininkų organizacijoms, moksleiviams ir visuomenei dažniau — Tilmanso salėje ar Liaudies namuose. Ypatingai pabrėžtinas, sukėlęs visuomenės smalsumą, pirmas negirdėtas Lietuvoje A. Petrausko lasos atlikimas, pačiam autoriui diriguojant, jo grįžimo Lietuvon proga. Orkestras — specialiai "sumobilizuotas", solistai ir choras — K. teatro.

Dar teko režisuoti bei įvairiais būdais pagelbėti pačių karo invalidų vaidinamiems veikalams Kaune ir Palangoje. Minėtinas irgi mūsų, kad ir neilgalaikis, dažniausiai tik prabėgomis, instruktavimas keletos įgulų karių scenos mėgėjų kuopelėse, arba elementarių žinių apie vaidybą skleidimas Kariškių Žodyje ir vėliau Karyje.

Per ilgoką metų eilę taip pat panašios įtaigos pašvęsta Aušros mergaičių ir Aušros berniukų gimnazijoms Kaune. Vaidinta ir rengta koncertai atskirai ir jungtinėmis abiejų gimnazijų pajėgomis. Ten ypatingomis Dievo dovanomis žybčiojo S. Pusdešrytė —vėliau operos solistė Adomaitienė, jau tada rašiusi scenai veikalėlius D. Lipčiūtė — vėliau rašytoja Augienė ir E. Braziulevičiūtė — prieš pat karą Vaidilos teatro aktorė Vilniuje — dabar Stepaitienė.

Būdavo ir sunkesnių problemų. Prisimintina kad ir toki faktai:

Lietuvai pagražinti draugijos valdyba savo iškilmėms surengė, kokius galima, pobūvius beveik visose Kauno salėse tą pačią dieną. Vis tik sugebėjome atsargiai paskirstytomis sudėtimis duoti du skirtingu spektakliu skirtingose salėse tuo pačiu metu. Važinėjant po kariuomenės įgulas lengvaisiais automobiliais

Vilniaus Teatro Studijos vinjetė padaryta K. Glinskio 30 metų jubilėjau proga. Iš k. į d.: (virš. eilėj) J. Strazdas, J. Brašiškienė, V. Braziulevičius, V. Dulaitis, E. Rucevičienė, E. Petrauskienė; (apatinėj eilėj) J. Talmontas, V. Ščesnulevičius, J. Lukšienė, A. Kernauskas, A. Rucevičius, S. Glemžienė, Z. Arlauskaitė ir P. Žukauskas. Vinjetėje trūksta A. Busilo. Vinjetės kairėje Glinskių namas Vasilčikovų dvare, o dešinėje — Glinskio vila Kaune, Aleksote.

Nuotrauka gauta iš V. Žukausko teatrinio archyvo.)

kartą teko, dėl svarbių griežto tvarkraščio priežasčių, vaidinti tą patį veikalą tą pačią dieną Ukmergėje ir Panevėžyje. Suskubome ir abu vaidinimu pradėjome punktualiai — dienos metu Ukmergėje ir vakare Panevėžyje. Du vaidinimai per vieną dieną toje pačioje vietoje būdavo dažnas dalykas.

Antra vertus, Valstybės teatras juo toliau, juo dažniau skirdavo vaidinimus kariams. Šiuo atžvilgiu Kauno kariai buvo laimingesni, negu kitų įgulų. Bet retkarčiais V. t. aprūpindavo ir provincijos įgulas, nors ir ne visas, vaidinimais, ypač bendrinių gastrolių metu. Be to, vasaros metu savo iniciatyva kaikurie V. teatro aktoriai sudarydavo lyg ir privačias pramoginiams veikalams statyti grupes, kurios iškylaudamos vaidindavo visuomenei ir kariams. Gaila, kad vienas kitas tų veikalų buvo pigaus, net skurdaus turinio.

Apytikrė nuolatinių dalyvių ir paslaugių talkininkų sudėtis

Be atsakomybės už tikslumą, noriai minime bent tiek asmenų, kiek šiandien pavyko "išknaisioti":

Autoriai: A. Ambraziejūtė - Steponaitienė, dramaturgė, Juozas Cicėnas, dramaturgas, J. Dambrauskas, kompozitorius, P. Gintalas, dramaturgas, L. Gira, dramaturgas, M. Petrauskas, kompozitorius, P. Pundzevičius, dramaturgas, K. Strazdas, dramaturgas, J. Tallat-Kelpša, kompozitorius, kun. J. Tumas-Vaižgantas — dramaturgas.

Dirigentai: P. Adomavičius, J. Dambrauskas, J. Gaubas, L. Hofmekleris, M. Liuberskis, Vl. Paulauskas, M. Petrauskas.

Akomponuotojai ir koncertų dalyviai:

Hofmekleriai, trejetas sūnų ir tėvas, instrumentalistai, V. Kuprevičius, pianistas, M. Leškevičius, smuikininkas, Rozenblatas, pianistas, A. Šerėnas, pianistas, J. Vokietaičio styginis kvartetas, V. Žadeika, pianistas.

Valstybės teatro atstovai:

A. Bručkus, operos solistas, St. Dautartas, operos solistas ir operetės režisorius, J. Dvarionaitė - Montvydienė, operos solistė ir režisorė, A. Dvarionas, operos solistas, Vl. Fedotas-Sipavičius, dramos aktorius ir režisorius, L. Gira, teatro direktorius, Kamarauskaitė, operos choristė, Katelė, operos solistas, A. Kupstas, dramos aktorius ir režisorius, J. Laucius, dramos aktorius, K. Orentas, operos solistas, Orentas, operos choristas, J. Petrauskas, dramos aktorius, I. Tvirbutas, dramos aktorius ir režisorius, Vaičiūnienė, dramos aktorė, G. Žalinkevičaitė, baleto šokėja.

Pirma Karių teatre — vėliau Valstybės teatre:

Andrejevas, V. t. operetės ir operos solistas, V. Gaučiūtė-Braziulienė, V. t. dramos aktorė, grįžusi į K. t., E. Grikevičiūtė-Pakalnienė, V. t. dramos aktorė, Jonušaitienė, V. t. dramos aktorė, O. Juodytė - Chodaravičienė, V. t. dramos aktorė, A. Kalvaitytė - Velbasienė, V. t. operos solistė, Liaugaudaitė, V. t. dramos aktorė, J. Mažeika, V. t. operos solistas, Rutkauskaitė - Tvirbutienė, V. t. dramos aktorė, A. Sprindys, V. t. operos solistas, S. Veselauskaitė - Kudokienė, V. t. operetės solistė, Zauka, V. t. operos režisorius, E. Žalinkevičaitė - Petrauskienė, V. t. dramos aktorė.

Karių teatro dalyviai:

A. Aleksandravičiūtė - Ščepavičienė, K. Ališauskas, plk. ltn., Andriušytė, Balinskaitė, Baronas, B. Bobelis, majoras, Bražytė, Briedis, kapitonas, Budrys, A. Busilas, Dagys, majoras, Dunajevas, Džiugelis, A. Gaučiūtė - Arnastauskienė, Gediminas, Gedmantas, kapitonas, P. Gintalas, Iljinskaitė - Mintaučkienė, Jakštas, majoras, Jasinevičius, A. Jasūdis, M. Kabuketytė - Tamulevičienė, Katinauskas, Kernauskienė, St. Kindulaitė - Mikšienė, Kondratavičius, Kubilius, karo valdininkas, Kulys, Kušeliauskaitė, J. Lanskoronskis, gen. št. plk., Laumakys, Lukaševičius, Lukauskaitė, Lukošiūnaitė, Lukošiūnaitė (dvi seserys), Lukšienė, Lurje, Macevičius, O. Petravičiūtė, Petruitienė, Poškus, Povilaitis, Pratkus, P. Pundzevičius, plk., P. Putirskas, St. Ruzgytė - Augustienė, Sabaliauskaitė, Sakalauskaitė, Sauberlichienė - Zaukienė, Smalstys, Staugaitis, J. Strazdas, Šepetys, majoras, K. Šimonis, Šimonytė (Zavistanavičienė), Špūras, K. Tamošiūnaitė - Zujienė. Tuménienė - Mažeikienė, Uspenskis, plk., Vilčinskaitė, P. Žaltauskas.

Priderėtų čia pat panagrinėti tųjų idealistų nuopelnus įvairiose srityse, laimėjimus įvairiuose kūriniuose bei vaidmenyse, nurodyti dalyvavimo stažą, lavinimosi bei ištvermingumo pasiekas, pavaizduoti entuziazmą ar aistringą konkurenciją kovoje dėl kaikurių vaidmenų, iškilmingas sukaktuves ir nuoširdžius talentų bei gražių ypatybių vertinimus, aktoriams atlikus rekordinius vaidinimų skaičius, pvz. 100, 150 ir t.t., arba patvariai progresuojant per rekordinę metų eilę, bei kitokiomis, ne mažiau jaudinančiomis, progomis, bet šiandien visa tai bent apytikriai restauruoti būtų pernelyg sunku. Duomenų jau nebegausime.

Drįstume fiksuoti, kad, be kartinių misterijos ir filmų dalyvių, per visą nepriklausomybės laikotarpį K. teatro šeimoje buvo auklėta ir brandinta ne mažiau kaip 360 asmenų. Tai čia, tuo tarpu, įstengta įvardinti, deja, gal tiktai trečdalis bendrakeleivių.

Bendriniai vaidinimų, koncertų ir montažų kiekiai

Neskaičiuojant pavienių aktorių ar solistų vadovavimo bei dalyvavimo už K. teatro ribų, nors K. teatro titulu, vaidinimuose, montažuose ir koncertuose scenoje bei radiofone, visuma apytikriai atrodytų šitaip:

ATLIKTA — Scenoje ir estradoje. Veikalų bei ištisų programų:	*Radiofone*		*Spektaklių bei koncertų: Kiek kartų?* *Sc. ir estr.*	*Rad.*
Farsų	3	3	34	8
Juokų	14	6	66	12
Vaizdelių ir apeiginių veikalų	9	4	69	11
Komedijų	17	5	182	9
Operečių	12	9	68	14
fragmentų		7		7
Pjesių	8	2	46	2
Pasakų		1		2
Tragikomedijų	1	1	24	1
Dramų	12	4	40	4
Misterijų	1			
ir fragmentų	2		9	
Iš viso	79	42	538	70
Montažų	7		10	
Filmų	2		?	
Koncertų			126	27
Koncertų dalių mažesniais įvairialyčiais ansambliais			24	18
Vaidinimų drauge su koncertais			6	5
Iš viso			166	50

Turbūt niekas dabar nesugebėtų išaiškinti, kiek seansų atliko mūsų filmai Lietuvoje ir užsieniuose.

Pasirodymų scenose bei estradose vietos

Prašmatnių, kuklesnių ir vos pakenčiamų vietų aplankyta nemaža. Kaikuriose pasirodyta daug kartų sistemiškai.

Kaune — nuolatinė vieta buvo, kurį laiką, Kauno Įgulos kareivių klubas. Tai buvo mūsų namų namučiai. Ir gastroliavome karininkų bei dalių ramovėse, Valstybės teatre, Vasaros teatre (Miesto sode), Vytauto parke; Tilmanso salėje, Šaulių salėje, Liaudies namuose, įgulos dalyse ir kitur — apytikriai 16 vietų.

Provincijoje pasiekta: Alytus, Dotnuva, Jonava, Kaišiadorys, Kėdainiai, Kybartai, Klaipėda, Kretinga, Kulautuva, Liudvinavas, Marijampolė, Palanga, Panevėžys, Radviliškis, Šeda, Šakiai, Šiauliai, Šilutė, Tauragė, Ukmergė, Utena, Vilkaviškis, Žemaitkiemis, Žiežmariai. Gal dar viena kita vietovė nepaminėta. Vienur vaidinta dažniau, kitur — rečiau. Salės irgi ne visados tos pačios. Kartais teko naudoti ir geležinkelių stotis.

Bendrai paėmus, visdėlto daugiau vaidinimų teko Kaunui, negu provincijai.

(Bus daugiau)

VIETINĖS RINKTINĖS SUNAIKINIMAS

POV. DIRKIS

Vienas iš mūsų tautos istorinių įvykių yra Vietinės Rinktinės galas. Nuo jos žlugimo jau sukako daugiau kaip 25 metai. Kai 1944 m. buvo aišku, kad vokiečiai pralaimės karą ir turės apleisti Lietuvą, kaikuriems lietuvių tautos žmonėms kilo mintis sudaryti ginkluotą lietuvių jėgą, kuri veiktų Lietuvos ribose jos laisvei ginti vokiečių pralaimėjimui ištikus, tiek nuo pačių vokiečių, tiek nuo visų tų, kurie mėgintų pažeisti Lietuvos nepriklausomybę, kurios atstatymo lietuviai trokšte troško.

Kiekvienas pageidavo, kad Lietuvos ginkluota jėga turi būti lietuviška ir nepriklausoma nuo vokiečių. Jos vadovybė turėjo būti lietuvių rankose. Ta kryptimi ir tuo reikalu su vokiečiais buvo pradėtos kalbos. Po ilgų sunkių derybų vokiečiai vis dėlto sutiko su lietuvių statomomis sąlygomis ir leidimą steigti Vietinę Rinktinę, vadovaujant gen. P. Plechavičiui, davė. Vokiečiai savo raštiškame leidime pasižadėjo Rinktinę visukuo aprūpinti ir leisti Rinktinei veikti Lietuvos teritorijos ribose.

Turėdamas leidimą, gen. Plechavičius, pirmiausiai, per radiją kreipėsi į Lietuvos jaunimą, kviesdamas stoti savanoriais į steigiamą Vietinę Rinktinę. Po gen. Plechavičiaus kalbos su vokiečiais aptartas 5,000 vyrų batalioninis kontingentas buvo užpildytas per 3 dienas. Vokiečiai nustebo. Jie jau pradėjo siūlyti batalionų skaičių padidinti iki 20, su tuo buvo sutikta. Tačiau, buvo apsistota prie 13 batalionų, po 750 žmonių, plus atsargos batalionas iš 1,500 žmonių.

Atvykę pirmieji savanoriai buvo suskirstyti į batalionus. Jiems buvo numatytos apmokymo buveinės: Marijampolėje 2 batalionai ir Karo mokykla, Suvalkų Kalvarijoje 2 batalionai ir dalis Seredžiuje. Be to, kiekvienoje apskrityje vietos komendantūros organizavo dar po savo dalinį.

Tačiau, vokiečiams nepatiko gen. Plechavičiaus savarankiškas vadovavimas ir jo lietuviškas štabas bei vyraujanti lietuviška dvasia. Vokiečiai bandė savo pažadus keisti ir jau norėjo Vietinę Rinktinę pertvarkyti į atskirus dalinius ir išvežti į Vokietiją aerodromų apsaugai. Ypač vokiečiams nepatiko Karo mokykla, kurios auklėtinius jie pageidavo išsklaidyti po kitus batalionus. Be to, buvo statomi dar ir kiti reikalavimai. Su visais tais reikalavimais gen. Plechavičius nenorėjo sutikti, jie buvo nepriimtini. Tarp vokiečių ir Rinktinės štabo prasidėjo trintis. Nežiūrint to, du batalionai, 306 ir 303, jau šiek tiek apmokyti, buvo pasiųsti į Rytinę Lietuvos dalį vietos apsaugai. Kadangi pasitarimai su vokiečiais teigiamų rezultatų nedavė, tai Rinktinės štabas, nieko nedelsdamas, išformavo Karo mokyklą ir laukė, kas bus toliau.

1945 m. gegužės 15 d. nešvarus vokiečių žaidimas ir užmačios atsistojo visame savo nuogume. Tą dieną vakarop Kaune Vietinės Rinktinės štabą ir komendantūrą apsupo vokeičių geštapininkai ir suėmė pareigūnus, suvarė juos į sunkvežimius ir išvežė nežinoma kryptimi.

Prieš suimant, Rinktinės štabo pareigūnai, atvykusių vok. policijos vadų —Jeckelio ir Hintze, buvo išplūsti pačiais bjauriausiais žodžiais, išvadinti sabotažininkais, banditais ir t.t.

Tuo pačiu metu prasidėjo Vietinės Rinktinės dalinių nuginklavimas. Gegužės 16 d., vos brėkštant, Marijampolėje vokiečių šarvuočiai su geštapininkais ir rudmarškiniais apsupo 202 bno, kurio pareigūnu buvau ir aš, kareivines bei likučius Karo mokyklos ir komendantūros dalinį. Įvyko susišaudymas. Buvo ir aukų. Kareivių didesnė dalis išbėgiojo, likusius vokiečiai suėmė ir išvežė.

Dar didesnį žiaurumą vokiečiai parodė, nuginkluodami Vietinės Rinktinės batalionus Vilniaus krašte. Nuginkluojant 303 bną, be jokios kaltės ir priežasties buvo sušaudyta 13 lietuvių vyrų: eiliniai Antanas Dirvelis, Juozas Kurelaitis, Jonas Šileika, Vytautas Kymantas, Vytautas Grybas, Stasys Bakanauskas, Alfonsas Bareiša, Antanas Juodis, Pranas Norušis; grandiniai Antanas Vasiliauskas, Jonas Šabaliauskas, Aleksas Stankevičius ir jaun. puskarininkis Ruseckas.

Gegužės 17 d. Paneriuose 306 bataliono buvo sušaudyta 17 karių; būtent: jaun. psk. Stasys Jasiūnas, Petrauskas, Ant. Lukošius, Kazys Bečys, grandiniai Kazys Linauskas, Stasys Venslauskas, Stepas Daujokas, Ipolitas Aramavičius ir Jonas Jonikas; eiliniai — Jonas Kryževičius, Jonas Jankauskas, Apolinaras Bugenis, Vincas Mačiukas, Stasys Vasiliauskas, Jonas Tamulevičius, Petras Padvalskis, Vladas Alekna. Vokiečiai, lyg vilkai kraujo ištroškę, šiuos karius šaudė tiesiog teatrališkai. Dar to negana, jie iš bataliono parinko 10 lietuvių karių, liudininkų, kuriuos nuvežė į šaudymo vietą ir vertė žiūrėti į tragišką savo draugų mirtį.

Gegužės 21 d. vokiečiai išrikiavo nuginkluotus batalionų karius, apie 800, Vilniaus vienų kareivinių kieme, iš jų atrinko 12 ir juos nuvežę į Panerius, sušaudė. Deja, jų pavardžių taip ir nepavyko sužinoti.

Taip pat buvo sušaudyti 41 karys, kurie prieš Vietinės Rinktinės nuginklavimą buvo sa-

SUOMIŲ SOVIETŲ 1939 - 1940 M. KARAS

P. ŽILYS

(Pradžia KARIO Nr. 1)

Tame pasiruošimo laikotarpyje sovietų aviacija padarė per 7500 skridimų, bombonešiai 4087, o naikintuvai 3445 skridimus. Mannerheimo įtvirtintos linijos pralaužimo operacijoms sovietai ypatingai rūpestingai ruošėsi. Užnugaryje buvo specialiai įrengti Mannerheimo linijos įtvirtintų fortų ir punktų modeliai, pagal jau paimtų fortų ir punktų pavyzdžius ir ten buvo atliekami specialūs kariuomenės dalinių pratimai.

KARIUOMENĖS TELKIMAS ŠIAURĖS VAKARŲ FRONTE IR JOS UŽDAVINIAI

Šiaurės vakarų fronte buvo sutelktos 7 ir 13 armijos. 13 armiją sudarė: devynios pėst. divizijos, šeši art. pulkai iš vyriausios vadovybės rezervo, trys korpusinės art. pulkai, du divizionai didelio galingumo artilerijos, viena tankų brigada, du ats. tankų batalionai, penki aviacijos pulkai ir vienas kavalerijos pulkas. 7 armiją sudarė: dvylika pėst. divizijų, septyni art. pulkai iš vyriausios vadovybės rezervo, keturi korpusinės art. pulkai, du divizionai didelio galingumo artilerijos, penkios tankų ir viena šaulių kulkosvaidininkų brigados, dešimts aviacijos pulkų ir du ats. tankų batalionai. To fronto vadovybės uždavinys buvo paruošti ir pravesti puolimą, tikslu pralaužti Mannerheimo liniją, sunaikinti pagrindines suomių jėgas, veikiančias Karelijos sąsmaukoje ir išeiti į Viipuri (Viborgo) Antrea ir Keksholmo liniją. Pagrindinis smūgis turėjo būti nukreiptas Viipuri kryptymi, antraeiliai - šalutiniai: vienas Keksholmo kryptimi, kitas ledu per Viipuri įlanką.

Fronto vadovybė manė, kad smūgiu Viipuri kryptimi pasiseks atkirsti suomių kariuomenės dalis, veikiančias Karelijos sąsmaukoje ir jas ten sunaikinti.

Mannerheimo linijai apeiti iš pietų - vakarų, tai yra per Viipuri įlanką ledu, buvo sudaryta speciali rezervinė grupė, vadovaujama gen. D. G. Pavlovo (gal to paties, kuris vadovavo Sovietų rusų kariuomenei okupuojant Lietuvą 1940 m.), susidedanti iš trijų šaulių divizijų, tankų brigados ir kav. korpo, sustiprinta pagelbinėmis priemonėmis. Toji grupė turėjo ledu forsuoti Viipuri įlanką ir užeiti giliai į užnugarį Viipuri gynėjams. Bendrai buvo tikėtasi, kad rusų kariuomenės išėjimas į Viipuri - Keksholmo ribą galutinai išspręs karą su Suomija Sovietų Rusijos naudai.

Sausio mėn. pabaigoje pagrindiniai pasiruošimai Mannerheimo linijos puolimui buvo baigti. Fronto vadas davė armijų vadams nurodymus vasario pradžioje padaryti riboto pobūdžio puolimus, tikslu gerai išžvalgyti priešą, pagerinti išeities ribą puolimui ir klaidinti priešą.

Vasario 3 d. rusų fronto karo taryba galutinai patvirtino armijoms uždavinius. 13 armijai teko uždavinys pralaužti priešo įtvirtintų pozicijų ruožą, bare nuo up. Taipalenjoki iki ežero Muolanjarvi, tikslu išeiti į Keksholmo stoties Antrea ribą: pagrindinį smūgį turėjo vykdyti kairiuoju sparnu tarp ežerų Vuoksi ir Muolanjarvi penkiomis divizijomis, viena tankų brigada ir šešiais artilerijos pulkais. Šalutinį smūgį vykdyti dešiniuoju sparnu dviem divizijom, o centre pulti — viena divizija, tikslu sukaustyti priešą. Artimiausias armijos tikslas, 4-tą ar 5-tą puolimo diemą — pasiekti ribą: Lochijoki - Purpua - ežer. Suvantojarvi — Ritasaari — Ylves.

7 armijai teko uždavinys pralaužti priešo įtvirtintų pozicijų ruožą bare Muolanjarvi - Karchula, tikslu išeiti į Antrea - Viipuri liniją. Pagrindinį smūgį vykdyti dešiniuoju sparnu bare ežer. Muolanjarvi - Karchula devyniomis divizijomis, penkiomis tankų brigadomis, viena šaulių - kulkosv. brigada ir dešimčia artilerijos pulkų; šalutinį smūgį vykdyt kairiuoju sparnu, dviem divizijom. Artimiausias tikslas 4-tą ar 5-tą puolimo dieną — pasiekti ribą Ilves - stotis Kemere - Chumola. Abi armijos — 13 ir 17 — turi būti pasiruošę pradėti vykdyti puolimą nevėliau vasario 6 d.

Vasario 9 d. šiaurės vakarų fronto vadas išleido operatyvinį įsakymą, kuriame buvo nustatyta puolimo diena — vasario 11-oji. Tą pačią dieną, to fronto rusų karo taryba kreipėsi į karius specialiu atsišaukimu reikšdama viltį, kad visi kariai garbingai išpildys jiems skirtus uždavinius ir tuo būdu likviduos pavojingiausią karo židinį ... ir visiems laikams pa-

---

vų vadų nubausti ir sėdėjo daboklėse už įvairius smulkius drausmės nusikaltimus.

Nežiūrint to nežmoniško teroro, vis dėlto, žymiai daliai Vietinės Rinktinės karių pavyko, šiokiu ar tokiu būdu, pabėgti nuo vokiškų teroristų ir pasislėpti miškuose. Viena grupė, apie 400 vyrų, vadovaujami kapitono, miškuose išsislapstė keletą mėnesių. Tačiau, 3,400 vyrų geštapininkai suėmė, išvežė Vokietijon, apvilko "Luftwaffe" uniformomis ir išskirstė po visą Vokietiją įvairiems darbams aerodromuose ir fabrikuose. Užtat jų, vokiečių karių uniformose, nemažas skaičius pakliuvo sąjungininkų nelaisvėn.

Tokiu būdu buvo nacių sunaikinti lietuvių daliniai, kurių vyrai nenorėjo paklusti jų interesams.

šalins pavojų Sovietų S-gos šiaurės vakarų sienoms ir Leningrado miestui. Buvo nustatyta puolimą pradėti smarkiu artilerijos paruošimu ir aviacijos bombardavimu.

MANNERHEIMO LINIJOS PUOLIMAS IR PRALAUŽIMAS

Vasario 11 d., 5:00 val. kariuomenės dalys užėmė išeities ribą puolimui. Nustatytu laiku prasidėjo labai smarkus artilerijos paruošimas. Dėl blogo oro aviacija negalėjo dalyvauti kautynėse.

12:00 val. pėstininkai ir tankai, artilerijos ugnies užtvaros priedangoje, pradėjo pulti. Pusvalandžiui praslinkus nuo puolimo pradžios, 7 armijos 123 pėst. divizijos puolimo bare priekinis pėstininkų pulkas, vadovaujamas majoro I. P. Roslyj, įsiveržė į Mannerheimo liniją ir paėmė centrinį sustiprintą fortą, esantį 65,5 augštumoje. Dienos bėgyje 123 p. divizija, vadovaujama kombrig. F. F. Alabuševo, užėmė 65,5 augštumą, sunaikindama septynis sustiprinimo punktus. Sekančią dieną 7 ir 13 armijų baruose puolančios dalys kovėsi priekinėse Mannerheimo linijos pozicijose ir užėmė keletą suomių įtvirtintų taškų Lähe apylinkėse. Kautynės buvo labai atkaklios, nes likę nesunaikinti suomių ugnies taškai bei fortai smarkiai šaudė į puolančius rusų pėstininkus ir tankus.

Vasario 12 naktį suomiai keliose vietose kontratakavo įsiveržusius rusus, norėdami juos išblokšti iš užimtų vietų, bet buvo atmušti. Iki vasario 14 d. rusams pasisekė įsibrauti į Mannerheimo linijos pagrindinį ruožą 4 km. pločio ir 5-6 km. gilumos bare. Didžiausią pasisekimą turėjo 123 p. divizija, kuriai vasario 14 d. bėgyje pasisekė užimti tarpežerę ir sunaikinti 8 įtvirtintus fortus ir 12 taškų. 90 p. divizija, vadovaujama plk. P. A. Zaicevo, užėmė Markki. Praplėsdamos 50 korpo prasilaužimą, dvi 19 korpo divizijos, vasario 15 d., likvidavo patį stipriausį suomių įtvirtintą mazgą Chotineną, kuris turėjo 22 įtvirtintus fortus ir 48 įtvirtintus taškus.

Kaip tikrovėje atrodė įtvirtinta Mannerheimo linija, geriausiai pavaizduoja sekantis 123 p. divizijos puolimo ir prasilaužimo aprašymas.

123 p. divizija puolė 3 km. bare, tarp Summajarvi ežero ir Munasuo neužšalančios pelkės. Kairiajame tos divizijos puolimo bare, pelkėtoje ir žemoje vietoje, kyšančioje augštumoje "Liežuvis", dominavo įrengtas sustiprintas fortas. Tai buvo požeminė tvirtovė 65 metrų ilgio ir 12 metrų pločio. Tas fortas buvo ginkluotas 3 patrankomis ir 9 sunk. kulkosvaidžiais. Jo sienos buvo gelžbetonio pusantro metro storumo. Tokios pat lubos, sutvirtintos papildomu 3 metrų storio žemės ir akmenų sluoksniu. Patalpos to forto įgulai ir įvairiems sandėliams buvo įrengtos 10 metrų gilumoje. Praktiškai kalbant, tas fortas artilerijos buvo nesunaikinamas. Iš fronto tą požeminę tvirtovę dengė dvi linijos apkasų, prieštankinis griovys, kelių eilių spygliuotų vielų tvora ir keturios eilės augštų granito dalbų — prieštankinių kliūčių.

Dešiniau, vieno kilometro atstume nuo to forto, 65,5 augštumoje, buvo kitas atsparos punktas — fortas. Tai buvo požeminė šarvuota tvirtovė - fortas. Frontinė to forto siena buvo padengta septyniomis šarvinio plieno plokštėmis. Toji plieno priedanga buvo virš pusės metro storumo. Prieš augštumą 65.5 ėjo 42 eilių spygliuotų vielų tvora ir 12 eilių, giliai žemėn įkastų, pusantro metro augštumo, prieštankinių dalbų. 65,5 augštumos užnugarį dengė ištisa gelžbetonio siena, už kurios buvo išdėstyti minosvaidžiai ir artilerijos pabūklai.

Tame 3 km. bare buvo dar du toki fortai, o tarp jų buvo išdėstyta 13 įtvirtintų taštų. Jie visi sudarė vieną ugnies sistemą ir buvo tarpusavyje sujungti giliom susisiekimo eigom. Prieš tą įtvirtintą liniją daugiasluoksnės ugnies tirštumas buvo toks, kad į kiekvieną kvadratinį metrą per minutę galėjo kristi penkios šautuvų, bei kulkosvaidžių kulkos.

Šitame, taip įtvirtintame Mannerheimo linijos bare, buvo įvykdytas ir pirmasis jos pralaužimas.

Po to kai abiejų (7 ir 13) armijų baruose Mannerheimo linijoje buvo padarytos spragos, tolesniam puolimui vykdyti sovietų armijų baruose buvo sudarytos specialios judrios grupės. 7 armijos bare buvo sudarytos trys tokios judrios grupės. Pirmoji grupė, plk. Baranovo davovaujama, turėjo uždavinį išplėsti 123 p. divizijos pasisekimą ir užimti Kemere ir Lechde stotis. Antroji grupė, kombrig. Borzilovo vadovaujama, turėjo uždavinį išplėsti 90 p. divizijos pasisekimą ir užimti Chumola stotį. Trečioji, kombrig. Veršinino vadovaujama grupė, turėjo uždavinį išplėsti 24 p. divizijos pasisekimą ir užimti Leipesua stotį. 13 armijos bare, plk. Leliušenko vadovaujama judrioji grupė, turėjo uždavinį išplėsti 23 korpo pasisekimą ir užimti Cheinioki stotį.

Judriųjų grupių pagrindą sudarė tankų brigados, sustiprintos šaulių batalionais ir pionieriais. Iki susidūrimo su priešu šaulių batalionų kovotojai - pėstininkai važiuodavo ant tankų. Priartėjus prie priešo įtvirtintų punktų, pėstininkai nušokdavo nuo tankų ir kulkosvaidžių ugnimi bei granatomis naikindavo priešo gyvąją jėgą.

Vasario 15 d. plk. Baranovo vadovaujama judrioji grupė užėmė Lechde, o sekančią dieną, po sunkių kautynių, Kemeri stotį.

Vasario 16 d. 7 armijos bare Mannerheimo linijoje pralaužta spraga siekė 11-12 km. pločio ir 11 km. gilumo. 13 armijos bare, 23 šaulių korpo dalys priartėjo prie Muola - Ilves įtvirtinto rajono. Gana sekmingai puolė 136 p. divizija ir plk. Leliušenko vadovaujama judrioji grupė. Tik 13 armijos 3 korpas visai nepasistūmėjo pirmyn.

Vasario 16 d. pagrindinėje puolimo kryptyje buvo įvestos į kautynių liniją naujos divizijos. Suomiai nebeįstengė atlaikyti tokio didelio sovietų puolimo. Po pietų suomiai pradėjo trauktis iš pagrindinio gynimosi ruožo bare nuo Muolanjarvi iki Karchula ir vakarinėje baro dalyje nuo Karchula iki Suomių įlankos. Čia reikia pasakyti, kad sausio mėn. bėgyje suomių kariuomenės dalys, kurios gynėsi Mannerheimo linijoje, buvo gerokai išvargintos nuolatinių sovietų aviacijos bei artilerijos bombardavimų ir žvalgomųjų susirėmimų. Ypatingai buvo išvargintos ir praretintos gretos Summa gynėjų. 5 p. d. dalių ir Tarpale gynėjų — 7 p. dalių. Todėl 5 p. divizija buvo pakeista 6 p. divizija.

Vasario 11 d., sovietų puolimo dieną, Karelijos sąsmaukoje suomiai turėjo rezerve 5 p. d. į pietų rytus nuo Viipuri, ji ten vykdė pozicijų įsitvirtinimo darbus, ir šiaurinėje to fronto dalyje — 21 p. d.

Susidarius labai kritiškai būklei II korpo bare, kariuomenės vadas davė įsakymą tam korpui pasitraukti į tarpinį gynimosi ruožą. Pasitraukimas buvo įvykdytas labai tvarkingai, o III korpas pasiliko pirmajame pasipriešinimo ruože. II korpas gynė Viipuri barą, o III — šiaurinį barą. Rusai tuojau pradėjo smarkiai pulti III korpo bare, o II korpo bare jie vėl pradėjo pulti netvarkingai masėmis, tankinėje rikiuotėje ir be artilerijos paruošimo.

II suomių korpui pasitraukus į tarpinį ruožą, susidarė pavojus dešiniajam suomių sparnui, kurį rusai galėjo apeiti ledu per Viipuri įlanką. Tos įlankos vakariniams krantams (apie 30 km.) ginti, suomiai turėjo tik apie vieną p. d. su keliais batalionais ir silpna artilerija. Suomių rezervai buvo menki. Jie turėjo operuoti batalionais prieš sovietų rusų divizijas.

Apie vasario 20 d. Karelijos sąsmaukoje įvyko Suomijos vadovybės pasikeitimų ir dalių persitvarkymas. Karelijos sąsmaukos armijos vadas gen. ltn. Oestermannas išvyko atostogų. Jo vieton armijos vadu buvo paskirtas III korpo vadas gen. mjr Heinrichs, o III korpo vadu buvo paskirtas gen. mjr. Talvela. Mannerheimo linijai ginti, tarp II ir III korpų buvo įterptas I korpas, sudarytas iš 1 ir 2 p. d., kurio vadu buvo paskirtas gen. mjr. Laatikainen.

II korpo uždavinys buvo ginti Viipuri.

Vasario 17 d. armijos dalys pradėjo persekioti besitraukiančius suomius, kurių užpakalinės saugos kibdavo į išanksto parinktas ribas, punktus ir atkakliai priešindavosi. Vasario 17-21 d. bėgyje sovietų dalys išvalė užimtas pozicijas ir Koivisto salą.

Vasario 21 d. 13 armijos dalys pasistūmėjo pirmyn ir priartėjo prie pirmojo Mannerheimo linijos ruožo, kuris buvo įrengtas toliau negu sovietai manė.

7 armijos bare Borzilovo ir Baranovo judriosios grupės, žygiavusios priešakyje pėstininkų, buvo sulaikytos prieš antrą tarpinį Mannerheimo linijos ruožą. Joms niekur nepavyko įsiveržti į suomių pozicijas. Sovietų dalys tuo metu buvo labai išvargintos ir praretėjusios. Tačiau negeresnėje būklėje buvo ir suomiai, vienok jie tvarkingai pasitraukė ir spėjo laiku susitvarkyti antrajame tarpiniame Mannerheimo linijos ruože.

Vasario 21 d. sovietų šiaurės vakarų fronto vadas įsakė išvesti iš kautynių pirmosios linijos divizijas poilsiui ir pasipildymui. Reikėjo pergrupuoti puolančias dalis ir pritraukti rezervus.

Tuo pačiu metu Karelijos sąsmaukoje prasidėjo didelės pūgos, užsitęsusios net tris dienas. Buvo labai užpustyti keliai. Tas labai varžė kariuomenės dalių judesius ir veiksmus. Todėl pasiruošimai tolesniam puolimui užsitęsė.

Vasario 26 d. Karelijos fronto vadas davė įsakymą kariuomenės dalims dviejų dienų bėgyje pasiruošti tęsti puolimą, tikslu pralaužti antrąjį Mannerheimo linijos ruožą ir paimti Viipuri. Kai Sovietams pasisekė pralaužti Mannerheimo linijos pirmąjį ruožą ir suomiai buvo priversti trauktis į antrąjį, tuo metu pradėjo pulti 8 ir 9 sovietų armijos. Vasario 28 d., po artilerijos paruošimo, pradėjo puolimą 7 sovietų armija. Jai pasisekė įsibrauti į Mannerheimo linijos antrąjį ruožą, bare nuo ežero Vuoksi iki Viipuri įlankos. Tuo pat metu 13 sovietų armijos dalys pralaužė pagrindinį Mannerheimo linijos ruožą ir artėjo prie antrojo tos linijos ruožo.

Vasario 28-29 d. bėgyje 7 sovietų armijos dalys pralaužė Mannerheimo linijos antrąjį ruožą ir kovo 1-3 d. priartėjo prie Viipuri tvirtovės įtvirtinimų, kur sutiko stiprų suomių pasipriešinimą. Už pasižymėjimus kautynėse, dvylika sovietų divizijų (7, 17, 24, 40, 43, 49, 70, 86, 100, 123, 136 ir 138) ir penkios tankų brigados (13, 20, 35, 39 ir 40) buvo apdovanotos Lenino, bei Raudonosios Vėliavos ordinais.

Sunkiai sekėsi vykdyti gautus uždavinius 13 sovietų armijai. Ji visą laiką slinko pirmyn tik pamažu ir su pavėlavimais. Dėl to, kovo 2 d., 13 sovietų armijos vadas buvo atleistas iš pareigų ir jo vieton buvo paskirtas komkor. Parusinovas. Po to sovietų armijos persitvarkė, papildė šaudmenų, degalų ir kitus išteklius ir tęsė puolimą.

Kovo mėn. pirmosios savaitės bėgyje 13 sovietų armijos dalys dviejose vietose forsavo Vuoksi upę ir plėtė puolimą Keksholmo kryptimi. Dėl to kilo apsupimo pavojus dviem suomių divizijom. Kitos tos pačios rusų armijos dalys artėjo link Noskuonselki ežero ir perkirto geležinkelio liniją Viipuri - Antrea.

7 sovietų armijos dalys priartėjo prie Seimeno kanalo grąsindamos atkirsti suomių Viipuri grupę iš š. rytų. Be to, rusams pasisekė užimti artimiausius priėjimus prie Viipuri tvirtovės iš pietų rytų.

Nežiūrint didelių nuostolių, nuovargio ir stipraus rusų spaudimo, suomiai savo pozicijose laikėsi pakankamai tvirtai. Suomiams (II korpui) pasitraukus į tarpinį gynimosi ruožą, rusams pradėjus puolimą, suomiai ypatingai pajuto rezervų stoką, bendrai, žmonių - kovotojų nedateklių, neskaitant kitų, ypač sunkiosios artilerijos, trūkumų. Čia suomiams į pagalbą atėjo svetimšalių korpas, kuriame tuo laiku jau buvo apie 11,500 vyrų.

Vasario 22 d. svetimšalių korpo dalys jau buvo pradėtos siųsti į frontą, į Salla barą. Vieton gen. mjr. Wallenius Laplandijos fronto vadu buvo paskirtas svetimšalių korpo vadas gen. Linderis. Pradėjus skirti svetimšalių korpo dalis į fronto barus, iš tų barų suomių dalys buvo siunčiamos į Karelijos sąsmaukos frontą, ypač į Viipuri barą. Pirmoji grupė buvo pasiųsta iš penkių batalionų. Svetimšalių legiono dalys kautynėse visai gerai užsirekomendavo.

Pradėjus gresti apsupimo pavojui, kariuomenės vadas įsakė I ir II korpui pasitraukti į Tali-Vuoksen ribą, arčiau prie Viipuri. Pasitraukimas buvo įvykdytas tvarkingai, nežiūrint sunkių sąlygų.

Kadangi vasario pabaigoje, jau buvo žinoma, kad daromos rimtos pastangos pradėti pasitarimus dėl taikos derybų užmezgimo su Sovietų Rusija, tai kariuomenės vadas įsakė laikytis užimamose pozicijose, nežiūrint visų sunkumų, kad palengvintų derybas. Tas kariuomenės vado įsakymas buvo gana rūpestingai vykdomas. Dalys ginančios Mannerheimo liniją laikėsi gerai.

(Bus daugiau)

Redaguoja —
Š. P. Petrušaitis,
1561 Holmes Av.,
Racine, Wisc.

ŠAULĮ MATĄ ŠALČIŲ PRISIMENANT

O. ŽADVYDAS

Mato Šalčiaus vardas yra neatskiriamai surištas su Lietuvos Šaulių s-gos įsikūrimu ir jos pirmojo dešimtmečio veiklos laikotarpiu. Šiais metais gegužės 27 d. sukanka dvidešimt penki metai nuo jo mirties ir spalio 20 d. septyniasdešimt penki, nuo gimimo. Šių dviejų sukakčių proga, nors prabėgšmais, tenka peržvelgti jo nuveiktus darbus visuomeninėje veikloje ir literatūrinėje srityje.

Matas Šalčius — šakota asmenybė. Iš profesijos — mokytojas. Tačiau gyvenime jis pasireiškė ir kitose srityse. Jis yra žinomas kaip rašytojas, žurnalistas, redaktorius, keliauninkas, visuomenės veikėjas, kovotojas už lietuvybę, vienas iš Lietuvos Šaulių s-gos steigėjų ir aktyvus jos veikėjas.

Matas Šalčius buvo gimęs 1890 m., spalio 20 d., Čiudiškių k., Klebiškio vls., Marijampolės aps. Mokėsi Marijampolės gimn. ir Saulės mokytojų kursuose, kuriuos baigė 1908 m. Mokytojavo Žemaitijoje: Skuode, Sedoje ir vėliau Vytogaloje. Literatūroje pradėjo reikštis dar mokslo metais. Jo pirmoji apysakaitė buvo išspausdinta 1906 m. "Žarijoje". Vėliau bendradarbiavo tuometinėje lietuvių spaudoje: Darbininke, N. Gadynėje, Lietuvos Ūkininke, Lietuvos Žiniose, Vilniaus Žiniose ir kt. Daugiausiai rašė auklėjimo klausimais. 1910-14 m. redagavo Lietuvių mokytojų s-gos organą Mokyklą, Lietuvos Ūkininko priedą. Jo darbas buvo netikėtai nutrauktas, į kurį vėl grįžo tik Lietuvai atsikovojus nepriklausomybę. 1914 m. dalyvavo Rusijos mokytojų suvažiavime, Petrapilyje, kur griežtai pasisakė prieš Lietuvos rusinimą per mokyklas. Už šį "nusikaltimą" rusai okupantai pašalino jį iš mokytojo pareigų ir ištrėmė iš Kauno gubernijos.

Netekęs tarnybos ir vengdamas karinės prievolės, išvyko kelionėn po pasaulį. Aplankė Japoniją, Kiniją ir kitus Tolimųjų Rytų kraštus. I-jo Pasaulinio karo metu, 1916 m. atvyko į JAV ir įsijungė į lietuvių visuomeninę veiklą. Dirbo sekretorium Lietuvių centriniame komitete nukentėjusiems nuo karo šelpti. Jis daug prisidėjo organizuojant komiteto skyrius, kurių buvo daugiau kaip 400. Laisvalaikiu studijavo universitete žurnalistiką ir pedologiją (vaiko pažinimo mokslą). Nenutolo ir nuo spaudos. Bendradarbiavo Tėvynėje, Vienybėje ir Prūsuose leidžiamame Varpe. 1918 m. redagavo savaitraštį Ateitį, Bostone.

Atstatant nepriklausomą Lietuvą, 1919 metų pradžioje jis grįžo iš JAV. Tuo metu mūsų inteligentijos nebuvo gausu, todėl Matui Šalčiui vienu sykiu teko dirbti keliose įstaigose ir skirtingose srityse. Jis buvo paskirtas Švietimo Reikalų redakcijos sekretorium. Įsisteigus prie Užsienių Reikalų m-jos Lietuvos spaudos biurui, dirbo šioje įstaigoje. Drauge mokytojavo I-je Kauno vidurinėje mokykloje. 1919 m. gale, buvo vienas iš organizatorių Lietuvos mokytojų profesinės s-gos.

Vokiečių kariuomenei traukiantis iš Lietuvos ir bolševikų gaujoms artėjant prie Kauno, Spaudos biure kilo mintis organizuoti Kauno gynybą. Matas Šalčius su savo bendradarbiais Faustu Kirša, Adolfu Klimu, Baliu Sruoga ir A. Vienuoliu - Žukausku pradėjo rūpintis organizuoti ginkluotą pasipriešinimą prieš bolševikus. Šią mintį jis paskelbė savo redaguojamame Saulėtekyje, nr. 5.

1919 m. birželio 27 d. Matas Šalčius tuo reikalu sušaukė Kaune valstybės įstaigų tarnautojų susirinkimą ir įsteigė partizanų būrį, į kurį įstojo ir V. Putvinskis. Įsteigtasis vienetas buvo vietinės paskirties, nesudaręs atskiros organizacijos, bet įterptas kaip skyrius į ką tik įsteigtą Sporto s-gą.

V. Putvinskiui iškėlus mintį, organizuoti atskirą organizaciją, apimančią visą Lietuvos kraštą, buvo sušauktas Kauno šaulių steigiamasis susirinkimas, įvykęs 1919 m. rugpjūčio 8 d., kuriame Matas Šalčius dalyvavo ir buvo išrinktas būrio valdybon, sekretorium. Jis yra vienas iš Lietuvos Šaulių Sąjungos organizatorių. Steigiamajame susirinkime valdybos pirmininku išrinko V. Putvinskį, sekretorium Matą Šalčių. Jis drauge su V. Putvinskiu ir kitais valdybos nariais paruošė LŠS įstatymus.

Partizanų kovoms prasidėjus prieš lenkus, 1919 m. rugsėjo 17 d., įsteigus Šaulių fronto štabą, M. Šalčius buvo paskirtas štabo viršininku. 1920 m. birželio 1 d., įsteigus sąjungos laikraštį "Trimitą", suredagavo pirmąjį jo numerį, o 1925-26 m. buvo paskirtas "Trimito" atsakinguoju redaktorium. 1925 m. jis buvo prie "Trimito" suorganizuotų korespondencinių žurnalistikos kursų vedėjas. 1925-26 m. jis dirbo LŠS centro valdybos pirmininku, o 1926 m. suorganizavo šaulių savišalpą.

Iš aktyvios šaulių veiklos Matas Šalčius pasitraukė 1929 m., kai išvyko į ilgą kelionę po pasaulį. Šaulių Sąjungoje Matas Šalčius atliko daug įvairių uždavinių, ypatingai jos kūrimosi — sunkiuoju metu. Jo vardas ir nuveikti darbai liks įamžinti Šaulių sąjungos istorijoje.

Matas Šalčius šalia šaulių veiklos, daug nuveikė ir spaudos bei literatūros srityje. 1920-22 m. buvo Lietuvos dienraščio redaktoriaus pavaduotojas, 1922 m. kurį laiką ėjo Eltos direktoriaus pareigas, 1923-24 m. jis nuolatinis Lietuvos bendradarbis, 1924-25 m. Lietuvių rašytojų ir žurnalistų d-jos v. pirm., 1928-29 m. Lietuvos Aido redaktoriaus pavaduotojas.

1929-33 m. jis keliavo po pasaulį, o sugrįžęs parašė kelionės įspūdžius, kurių išspausdino 6 tomus. Už šį didžiulį veikalą, pavadintą Svečiuose

pas 40 tautų, Spaudos Fondas paskyrė jam 1,000 litų premiją. Be šių knygų, Matas Šalčius yra išspausdinęs daugiau kaip 14 įvairaus turinio leidinių.

1936 m. vasario 20 d. M. Šalčius galutinai paliko Lietuvą, išvyko į Pietų Ameriką su misija, Draugijos užsienio lietuviams remti ir Lietuvos vyriausybės: kultūriniai bei ekonominiai stiprinti lietuvius ir juos organizuoti. Tam reikalui jis įsteigė savaitraštį Išvien, Buenos Aires, Argentinoje, kurį jis pats ir redagavo. 1938 m. jis pasitraukė iš redakcijos ir išvyko kelionėn po Pietų Amerikos valstybes. Tačiau, numatyto uždavinio pabaigos neįvykdė. Netikėtai mirė 1940 m. gegužės 27 dieną Bolivijoje.

Jo broliai irgi yra jau išsiskyrę iš gyvųjų tarpo. Ekonomistas, kooperatininkas Petras Šalčius, (Kauno šaulių būrio steigiamojo susirinkimo pirmininkas) mirė okupuotoje Lietuvoje 1958 m., balandžio 22 d. Kaune. O antrasis — kooperatininkas Povilas Šalčius, buvo 1948 m. bolševikų nužudytas netoli Plungės, Kretingos aps.

Mato Šalčiaus, žymiojo šaulio vardas, apnešamas laiko užmaršties dulkėmis. Šiais sukaktuviniais metais, plačiau paminėkime, suruošdami minėjimus šiam daug nusipelniusiam Šaulių sąjungai asmeniui. O taip pat, jei nėra pastatytas ant jo kapo paminklas, įamžinkime jo poilsio vietą kukliu, bet giliai prasmingu šaulio ženklo antkapiu, kuris praeiviui primintų, kur šaulys-keliauninkas, Lietuvos sūnus, užbaigė savo gyvenimo kelionę.

LOS ANGELES ŠAULIŲ KUOPA

Balandžio 24 d., Lietuvių Tautiniuose namuose šauliai suruošė literatūros - meno vakarą. Šaulės išpuošė salę, kurioje ant sienos kabojo didelis šaulių ženklas, padovanotas P. Yelich.

Vakarą atidarė kuopos valdybos pirm. O. Žadvydas. Programai vadovavo S. Paltus, kuris pristatė svečiams atskridusį iš Čikagos Alfonsą Nevardauską, "Pajūriais, Pamariais" knygos autorių ir CV narį.

Autorius savo žodyje palietė sunkumus, kuriuos teko nugalėti kuriant ir spausdinant leidinį. Dalyviai turėjo progos išgirsti apie gražųjį Lietuvos pajūrį ir pamatyti to krašto auksą — gintarą, kurį autorius ištraukė iš Baltijos, ties Juodkrante. Nuo to laiko praslinko trisdešimt penkeri metai. Šia proga A. Neverdauskas įteikė knygą "Pajūriais, Pamariais" Lietuvos garbės konsului dr. J. J. Bielskiui. Šios knygos apybraižas skaitė O. Razutienė ir V. Plukas.

Meninę dalį išpildė solistai Z. Kalvaitienė ir A. Pavasaris. Dainininkams akompanavo pianistė R. Apeikytė. Rašytojui A. Nevardauskui, solistam Z. Kalvaitienei, A. Pavasariui ir pianistei R. Apeikytei buvo įteiktos puokštės gėlių. Įteikė tautiniais rūbais apsirengusios lietuvaitės D. Razutytė ir B. Lazlauskaitė.

Po meninės dalies šaulės vaišino svečius. Maistą gamino ir šeimininkavo šaulės S. Žadvydienė, S. Puikūnienė, O. Orlovienė. Prie maisto gaminimo prisidėjo šaulės B. Šimkienė, D. Mitkienė ir A. Norbutienė. Vaišių metu įvyko staigmena: A. Neverdauskas pareiškė, kad turi atsivežęs gintaro karolius ir skiria juos jauniausiai amžiumi šaulei. Tačiau tas reikalas susikomplikavo, buvo dvi to paties amžiaus. Teko loterijos būdu išspręsti. Laimėjo Danutė Barauskaitė, Vasario 16-tos signataro, prof. M. Biržiškos anūkė.

Kultūringai praleistas vakaras svečiams suteikė malonumo, o šauliams moralinės ir materialinės paramos. Dabar šauliai ruošiasi Joninių laužui, kuris įvyks birželio 26 d. per kuopos metines prie Ramiojo vandenyno.

Žvalgas

Šaulių leidinio "Nepriklausomai Lietuvai" administratorius š. K. Žilėnas (k.) ir ekspeditorius š. J. Juodvalkis darbo metu. Vyt. A. Račkausko nuotr.

Redaguoja E. PETRAUSKAITĖ, 926 W. 52nd Street, Chicago, Ill. 60609

MADONA

Štai motina su kūdikiu ant rankų
Skausme nuleido dieviškas akis.
Nusuko žvilgsnį nuo kovų ir tankų
Ir laukė, ką vaikutis pasakys.
O Jis ant rankų laikė avinėlį.
Jo kelias — amžinos dienos aušra.
Jisai pirštelį motinai pakėlė
Ir džiaugėsi, kad motina gera.
Jis tarė: "Motina, ant tavo rankų
Parimo žemės laimė ir kančia.
Tegul malonė juos visus aplanko.
Tebūnie taip visur! Ir ten, kaip čia".

Faustas Kirša

DIDVYRIŲ MOTINOS

Jos tylios ir kuklios, ir užmirštos. Tačiau žiauriai erškėčiuotu gyvenimo keliu jos eina visados tiesios ir nepalaužiamos. Jos žino, ko jos nori ir ko jos siekia savo vaikuose. Tas jų pagrindų nepalaužiamas tiesumas ir jų kilnios širdies jausmų tvirtumas spinduliuoja jų vaikus ir įkvėpia jiems karžygiškos drąsos ir pasiryžimų kietumą. Tokiems, siekiant užsibrėžto tikslo, pasitaikančios kliūtys yra nebaisios, nes, anot Putino: "Jei pasišventė jaunystė, kas pasauly gal išdrįsti jos mėgint jėgų". Jaunais ąžuolais jie pakyla nuo gimtojo kamieno ir skleidžia į saulę galingas šakas.

Kada Pijų XII aplankiusi jo motina džiaugėsi ant jo rankos Popiežiaus žiedu — jis ją apkabinęs pasakė: "Jei nebūtų tavęs, nebūtų ir to žiedo". Taip, jei nebūtų tvirtų motinų, nebūtų ir žymių asmenybių, nebūtų ir didvyrių. Šiemet mes ypač prisimename ir gedime, palyginti, nesenų laikų savo tautos didvyrių — kankinių, partizanų. Šia proga tebūnie neužmirštos ir jų motinos, vienos jau mirusios, kitos dar gyvos, o dar kitos pačios tapusios kankinėmis. Tebūnie joms reiškiama mūsoji pagarba.

Mes, šaulės, ypačiai prisimename savo — Lietuvos šaulių moterų Garbės Pirmininkę ir Garbės Vadę *Emiliją Gruzdytę - Pūtvienę.* Ji vyriausia amžiumi už kitas motinas, kankinės mirtimi mirė Sibiro kalėjime. Savo didžiai prasmingu gyvenimu ji reikšmingai pasitarnavo savo Tėvynei, o žiauria mirtimi tapo jos kankine, simboliškąja visų kankinių motina. Teisingai šauliai (savo knygoje "Nepriklausomai Lietuvai") apie ją pasakė: *"Kol Lietuvių tautoje gims tokios moterys, kaip Emilija Pūtvienė, tautos ateitis bus užtikrinta".* Mums, šaulėms, ji amžinai paliks šaulės karžygės idealu.

VYRIAUSIA ČIKAGOS ŠAULĖ

Čikagos šaulės savo tarpe turi iš nepriklausomybės laikų pasižymėjusių šaulių. Viena jų yra sesė L. Dainauskienė, buvusi pirmoji Lietuvos Šaulių Moterų Vadė. Pereitame "Šaulės Tremtyje" numeryje ji davė išsamų straipsnį apie tai, kaip Lietuvoje kūrėsi šaulių moterų vienetai. Kita žymi šaulė yra Olga Vyšniauskienė, buvusi Telšių šaulių rinktinės 103 Laukuvos būrio veikli šaulė, į būrį įstojusi 1922 metais, dirbdama ten kultūrinėje srityje, buvo vaidinimo kuopelės valdybos narė ir šiaip darbšti ir veikli šaulė.

Vos tik Čikagoje įsikūrė šauliai, sesė Vyšniauskienė prie jų prisidėjo. Kuopelėje ji yra viena pavyzdingųjų narių. Ji padeda visur, kur tik gali ar yra reikalinga, o jei kur, dėl savo amžiaus, negali aktyviai dalyvauti, tada ji padeda lėšomis. Ji yra šaulių reikalams paaukojusi nemažas sumas. Ji aktyviai palaiko, ypač šauliškų, lietuvišką spaudą, turi visus išėjusius leidinius apie jos gimtąjį kraštą — Žemaitiją. Už nuopelnus šaulių veiklai ji yra apdovanota Šaulių Žvaigždės ordinu.

Nors sesė Vyšniauskienė priklauso prie senųjų ateivių, bet savo jaunatviška dvasia ir gyvai savo žmonėms parodyta užuojauta, ji yra mums labai artima. Vykstant tremtiniams po II Pasaulinio karo į Ameriką, jos namai buvo lyg pereinamasis punktas, kuriuo pasinaudojo daugelis lietuvių, Čikagoje bejsikuriančių. Ir dabar sesė, būdama našlė, savo bute gyvena su viena ateivių lietuvių šeima, kuri ją vadina teta, nes visi jaučiasi tokie artimi, kaip giminės. "Aš esu adoptuota teta" — ji juokiasi. Dėl savo labai malonaus ir taikaus būdo bei vyresnio amžiaus ji yra visų kuopos narių labai gerbiama ir mylima. Vos ją pažinus, negali jos nepamėgti. Ji labai gyvai viskuo įdomaujasi ir pati yra giliai turiningos sielos, jog su ja pabendravus kelias valandas, pasijauti dvasiniai atsigaivinusi.

Sesė Vyšniauskienė mums yra labai brangi ir įdomi kaip vyriausia ir labai pavyzdinga kuopos šaulė, bet taip pat ir kaip labai grynai išlaikiusi savo lietuvišką dvasią. Nežiūrint, jog ji jau apie 40 metų gyvena Amerikoje, gali būti pavyzdžiu tautinio gajumo: gyvendama svetimame krašte ji grynai išlaikė savo lietuvišką charakterį ir kalba gražia žemaitiška tarme be jokių svetimos kalbos priemaišų. Jos pasiteiravus, kas jai pagelbėjo taip išlaikyti gryną lietuviška kalbą, paaiškėjo, jog tai padėjo jos didžioji savo tautos ir kalbos meilė. Taip pat ji mėgsta skaityti lietuvišką spaudą ir knygas, kurių turi nemažą rinkinį. Graži Lietuvos gamta, ypač apie jos gimtinę Laukuvą su Medvėgalio kalnu, yra taip gyvai išlikusi jos vaizduotėje, jog su ja kalbant išrodo, kad ji tik nesenai iš ten atvykusi.

E. P.

ČIKAGOS ŽINIOS

Vl. Pūtvio minėjime, kuris įvyko Čikagoje š. m. vasario 28 d., apdovanotų ŠŽ medaliu tarpe yra šaulė **Ona Janušaitytė**. Garbės ženklus įteikė ŠCV pirmininkas A. Valatkaitis. Sveikiname Sesę, linkėdamos ir toliau uoliai darbuotis šauliškoje dirvoje.

"Miško Brolių" vaidinimas Čikagoje š. m. vasario 20 d. praėjo dideliu pasisekimu ir gausios publikos bei spaudos pritarimu. Daugelis norinčiųjų nebegavo į vaidinimą bilietų. Iš moterų šaulių vaidinime sekmingai pasižymėjo sesės: S. Petrauskienė, O. Janušaitytė, A. Markuzienė ir V. Palikauskaitė.

DĖL KARINIŲ PERVERSMŲ P. AMERIKOJE

Būdamas Argentinoje, įsitikinau, kad niekas nelaiko nė vieno iš pastarųjų prezidengų, buvusių prieš ar tuoj po Perono, vertų pagarbos ar meilės, ar laikomų pavyzdingais. Kariuomenės įsikišimai į politiką laikomi vienu iš mažiausių blogių. Jie yra Lotynų Amerikos saugumo "vožtuvai". Kai politinių demagogų vedamos masės nukrypsta per toli į kairę ir kai korupcija pasiekia augščiausią taką, tada įsikiša kariuomenė. Iš tiesų, kariuomenė yra ten daugiau kaip saugumo vožtuvas, jos įsikišimai yra dalis nerašytos konstitucijos.

N. R.

— — —

... McCarthyizmo žlugimas ... sutvirtino žydų pozicijas J. A. Valstybėse. Rabinas dr. J. Litvin, **"The Gates of Zion"**, 1955 spalio mėn., p. 3.

C. F.

Šaulių moterų suvažiavimas Vilkaviškyje, 1933 m. gegužės mėn. 15 d.

— **Audris Endrijonas,** kilęs iš Čikagos, buvo pakeltas į leitenanto laipsnį. Per trejų metų laikotarpį jis gavo laivyno, armijos ir aviacijos kareivio garbės atžymėjimų ir baigė puskarininkių mok. bei karo akademiją su gerais pažymėjimais. Jis yra geras šaulys ir pavyzdingas karys.

— **R. Mikšys** vasario pabaigoje įgijo laivyno aviacijos navigatoriaus laipsnį. Tarnavo Corpus Christi bazėje, dabar perkeltas į Vašingtoną tolesnei tarnybai. Jo tėveliai gyvena Worcesteryje, kur jie yra prekybininkai, spaudos bei lietuviškos kultūros rėmėjai.

— **Plk. Vladas Braziulis,** gyv. Clevelande, buvo gražiai pagerbtas ramovėnų jo 70 metų gyvenimo sukakties proga.

— **Teis. Juozas Vilutis,** buvęs Lietuvos kariuomenės majoras, pastoviai įsikūrė Čikagoje ir kovo 20 d. buvo savo artimųjų aplankytas.

— **Walter Zemgulis,** čikagietis, įstojo į karo tarnybą ir šiuo metu randasi Fort Knox, Ky.

— **Inž. Jurgis Bobelis,** dabar esąs Amerikos povandeninių atominių laivų statybos administracijos viršūnėse. Toji statykla yra išleidusi nuo 1964 m. jau 18 atominių povandeninių laivų. Jurgis Bobelis yra tremtinys ir augštuosius mokslus baigęs Lietuvoje, Vokietijoje ir čia Amerikoje.

— Lietuvos kariuomenės Savanorių -Kūrėjų sąjungos centro valdybą sudaro: pirmininkas **dr. K. Gudaitis,** vicep. **J. Vilutis,** sekr. **M. Klinka,** kas. **A. Juotka** ir narys **J. Grybauskas.**

— **Burton Petkus,** čikagietis, įstojo į laivyno aviaciją ir dabar randasi Memphis, Tenn. Ten jis išbus pusę metų.

— **Ed. Remėza,** New Yorko skautų vyčių draugovės d-kas, išvyko atlikti karinės prievolės. Jo pareigas perėmė V. Kleiza. Broliui skautui E. Remėzai linkime sekmės, nepamiršt pasilikusiųjų ir kai ką parašyti į "Karį".

— **Detroito Lietuviai** veteranai renka vardus kareivių, kurie žuvo karo metu JAV tarnyboje. Visi žuvusiųjų vardai bus įrašyti bronzinėje lentoje ir pakabinti veteranų salėje. Visi žinomi vardai įteikiami R. Valatkai. Tai yra gražus savų žuvusių karių atminimas.

— Vokietijoje **darbo ir sargybų** kuopos dar tebeveikia, tačiau pramatoma, kad tos tarnybos greitai pasibaigs. Daug lietuvių jose išdirbusių eilę metų neteks pragyvenimo šaltinių.

— **Inž. M. Ivanauskas** iš Cicero išrado įtaisus lėktuvams, kaip išgelbėti keleivius, įvykus katastrofai ore. Jis buvo jau nuvykęs į Vašingtoną ir pasirašė sutartį su civiline ir karo aviacija.

— Policijos ltn. **Victor Shatunas** tapo pakeltas į kapitonas. Tai yra vienintelis lietuvis Čikagoje, pasiekęs tokio policijos laipsnio.

— **Plk. K. Lanskoronskis,** rašydamas spaudoje teigia, jog pačių sovietų daviniais Lietuvoje buvę nužudyta 20 tūkstančių lietuvių partizanų, kurie ilgus metus kovojo prieš stipriai ginkluotą okupantą. Tačiau pačių partizanų žiniomis, jų žuvo net apie 30 tūkstančių. Žuvusiųjų tarpe yra nemaža mergaičių, motinių ir senesnio amžiaus vyrų.

— **Juozas Krivickas** mirė Nottinghame, Anglijoje. Jo dukra iš Sibiro vis atsiųsdavo parašytų įvairių eilėraščių. Jo šeimą išdraskė 1941 m. okupantas.

— **Kpt. Vincentas Streimikis** mirė praeitais metais Lietuvoje. Jis 10 metų išbuvo Sibire ir grįžęs neatgavo sveikatos. Palaidotas Kazlų Rūdoje, o jo vienas sūnus dabar gyvena Kanadoje.

— 10 metų kai veikia Toronto **LK Kūrėjai - Savanoriai.** Jų skyrius turi 20 narių. Jie karts nuo karto sušelpia Vokietijoj pasilikusius savanorius. Būtų labai naudinga, kad tie savanoriai surašytų savo atsiminimus ir pasiųstų "Kariui".

LIETUVIŲ JAUNIMUI REIKALINGA SAVA ŽEMĖ!

Atlanto rytinio pakraščio rajono skautai jau senai jieško progos įsigyti nuosavos žemės gabalą — savą stovyklavietę. Tėvų ir rėmėjų pagalba jie ją įsigis. Aukų rinkėjams apsilankius — būkite duosnūs! Jūsų auka padės išlaikyti skautus lietuviais.

Gegužės 7 d. **L.V.S. Ramovės Hartfordo Sk.** suruošė vakarą, kurio pelnas numatomas paskirti sustiprinti KARIO leidimą. Apsilankė gausiai publikos. Vakarą atidarė V. Nenortas ir programai vadovauti pakvietė p. Žemaitaitį. Programą išpildė Waterbury Kvartetas. Svečių tarpe buvo KARIO administratorius L. Bileris su p. Bileriene, ir red. pav. Jonas Rūtenis su p. Rūteniene. J. Rūtenis pasveikino vakaro dalyvius ir rengėjus KARIO vardu ir tarė žodį žurnalo reikalais.

Gegužės 3 KARIO red. Z. Raulinaitis lankėsi Bostone darbovietės reikalais ir ta proga susitiko su Bostono Ramovės skyriaus p-ku B. Uteniu, aplankė KARIO bendradarbį Petrą Būtėną ir matėsi su L.E. bendradarbiu etnografu A. Mažiuliu.

Pirmojo Lietuvos Kareivio, a. a. Stasio Butkaus, antkapis numatomas pašventinti gegužės 23 d. sekmadienį. Apeigas sutiko atlikti kun. A. Račkauskas. J. Sirgėdo rūpesčiu S. Butkaus kapas yra aptvarkytas ir papuoštas gėlėmis.

Plk. Variakojo knyga **"4 P. L. K. Mindaugo Pulkas"** atiduota spaudai ir dar prieš vasaros atostogas, tikimasi, pasirodys knygų rinkoje. Knyga turės gausybę, dar spaudoje nematytų paveikslų ir žygių bei kautynių schemų.

New Yorko ramovėnų metinis susirinkimas yra šaukiamas gegužės 28 d. Angelų parapijos salėje. Pagrindinis dienotvarkės punktas — naujos valdybos rinkimai. Tikimasi, susirinkime dalyvaus nepersenai iš Lietuvos atvykęs plk. Grudzinskas.

VIETNAMAS

— Pietų Vietnamas su amerikiečių pagalba stengiasi: sunaikinti komunistinius partizanus savame krašte, ruošiasi ginti savo šiaurinę sieną ir bando sutrukdyti tiekimą iš Š. Vietnamo ten sunaikinant susisiekimą.

Komunistinio Š. Vietnamo tikslai: 1. užimti bei sunaikinti oro ir jūrų bazes, iš kurių puolamas Š. Vietnamas bei kom. partizanai P. Vietname; 2. susitelkti puolimui ir pulti pietiečių gynimosi linijas šiauriniame pasienyje iš užpakalio, tas palengvintų puolimą iš priekio; 3. suardyti susisiekimą tarp sienų gynybos šiaurėje ir pietų krašto su sostine, tas irgi palengvintų puolimą iš priekio.

Komunistai labai norėtų sumušti amerikiečius, juos pažeminti ir apjuokinus visai išstumti iš Azijos.

JAV su p. vietnamiečiais gali bandyti sudrausti bei sunaikinti priešo jėgas vietoje arba uždaryti kelius naujiems jų papildymams per sieną. Manoma, kad pavyktų juos sunaikinti vietoje panaudojant taktinius atominius ginklus, pav. 8 colių gaubicas, kurios ten yra jau nukeliavę kartu su marinais. Trys ar šešios amerikiečių divizijos galėtų pilnai uždaryti vakarines sienas, per kurias atvyksta komunistų papildymai. Bet šie būdai Amerikai yra neparankūs politiniais sumetimais.

JAV nutarė Š. Vietnamo pasipriešinimą pakirsti naikinant susisiekimą ir karinius taikinius Š. Vietnamo pietinėje dalyje. JAV ir p. vietnamiečių aviacija daužo sandėlius, tiltus, traukinius bei tiekimo voras keliuose, bet dar tik pietinėje dalyje. Šie bombardavimai, tačiau, komunistų dar nepaklupdė.

Užtikrintam paklupdymui jų pačių namuose, atrodo, reikės rimtesnių pastangų: žymiai sustiprinti aviacijos bombardavimus, juos perkeliant ir į šiaurinius plotus, arba iškelti desantą, arba panaudoti atominius ginklus. Vien aviacijos bombardavimas yra netikras dalykas. Išsikėlimas, arba atominiai ginklai būtų žymiai veiksmingesni.

Desantas turėtų įtraukti nemaža amerikiečių pajėgų, nes iš kitur jų gauti nenusimato galimybės. Tautinė Kinija turi apie 600,000 vyrų, bet jų panaudojimas Vietname išgąsdintų visus Vietnamo kaimynus.

Dabar JAV turi 18 aktyvių divizijų iš jų 8 yra užangažuotos užsieniuose, kitos 4 numatytos panaudoti Europos gynybai ir kitur. Lieka šešetas divizijų, kurių pietų Azijoje būtų permaža. Pasilieka aiškus pasirinkimas — ribotai pavartoti atomines bombas į atrinktus taikinius, iš anksto įspėjant civilinius gyventojus, kad pasitrauktų. Pats grasinimas priverstų Š. Vietnamą nusileisti. Jei jis nekapituliuotų, tai mažiausia pora miestų tikrai prarastų. Gal tas duotų progą įsikišti kom. Kinijai.

Atominės bombos vartojimas nėra geistinas, bet, atrodo, kitos praktiškai logiškos išeities neturima, jei nenorima išduoti pietų Aziją, gėdingai pasitraukiant. Įvykiai laukia JAV sprendimo. Taip samprotauja ats. gen. M. J. Johnson, buvęs vyr. štabo planuotojas.

— Suprojektuota ir išbandyta dujokaukė civiliniams gyventojams, bet ji masiniai dar negaminama. Pagrinde, civilinių dujokaukė nesiskiria nuo karių naudojamos. Skirtumas tame, kad ją panaudojus keletą kartų reikia mesti lauk ir pakeisti nauja. Karinėje dujokaukėje pakeičiamas tik koštuvas. Civilinių dujokaukėje koštuvo medžiaga yra sudėta į kaukės skruostus, ir ją pakeisti neįmanoma, bet už tai ji yra lengva, patogi nešioti, nekliudo įvairiausiems kūno judėsiams.

Abi dujokaukės lygiai pilnai apsaugoja žmogaus kvėpuojamuosius organus nuo bakteriologinių bei biologinių užkrėtimų. Taip gi, jos lygiai gerai apsaugoja nuo dabar žinomų cheminių dujų. Bakteriologiniai prisotintas koštuvas gali būti atatinkamai dezinfekuotas ir vėl naudojamas.

Masiniai gaminama dujokaukė kainuotų apie 5 dol., gi mažesniais kiekiais — tarp 7,5 ir 10 dol. Masiniai ji negaminama, nes kainuotų apie bilijoną dolerių, o, antra, cheminis-biologinis karas yra trečioje ar antroje galimybių eilėje. Reikalui esant, jų gamybą gali pradėti labai greitai ir pagaminti jų 1000 per minutę.

— Pagamintas naujas atominis laikrodis, labai tikslus, gali padaryti tik 1 sekundės paklaidą per 300 metų. Jis parodo dešimt bilioninę sekundės dalį. Atominis laikrodis naudojamas nustatyti radio bangų dažnumui, suderinti radaro tinklus, sekti raketų ir "mėnulėkų" - satelitų skridimus. Toks laikrodis sveria apie 44 svarus, yra vienos kūbinės pėdos dydžio. Jį aptarnauja vienas vyras, paruošia jį veikimui per 15 min.; jam reikalinga 110 voltų tinklo elektros srovė arba 24 voltų baterijos.

M. M.

Premijuotini straipsniai

KARIO redakcija pasiūlė Premijų Komisijai sekančius straipsnius, tilpusius 1964 m. KARYJE, atžymėti premijomis:

1. K. Ališauskas — *Sovietų karinė Lietuvos okupacija*, tilpęs KARIO 6 ir 7 Nr.
2. J. Gudelis — *Iš lietuvių karių veiklos Užkaukazyje*, tilpęs KARIO 4, 5, 6 ir 7 Nr.
3. V. Šliogeris — *Karo Mokykla Kaune ir Vilniuje*, tilpęs KARIO 8 Nr.

KARIO atstovu komisijoje pakviestas plk. J. Tumas

PAGERBIMAS

Referentas P. Adomaitis, S. Jakubickas, B. Macianskas ir solistas A. Brazis — V. Reivyčio nuotr.

Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio valdybos, Seniūnų Tarybos suvažiavimo proga, Čikagoje, Jaunimo centre, balandžio 11 d. vyko žuvusiųjų ir mirusiųjų kūrėjų ir pirmūnų pagerbimas. Pagerbimas buvo pradėtas 11 val. ryto Tėvų Jėzuitų koplyčioje, kur pamaldų metu solo giedojo Operos solistas Algirdas Brazis, o vargonavo muz. Manigirdas Motekaitis. 12 val. sodelyje prie paminklo žuvusiems, dalyvaujant dideliai miniai žmonių, buvo uždegtas aukuras, pasakyta audringa kalba ir padėtas vainikas. Aukurą uždegė LAV vietininkijos vadas Jonas Balčiūnas, asistuojant LAS atstovėms: Stefanijai Radvilienei ir Aldonai Kačinskienei; kalbą pasakė LAS pirmūnas inž. Alfonsas Rimas; vainiką padėjo prie paminklo LAS Vydūno skyriaus pirmininkas pirmūnas savanoris-kūrėjas Povilas Dirkis, asistuojant LAS Vydūno skyriaus narėms: Birutei Šileikienei ir Viktorijai Beniušienei. Asistentės buvo pasipuošusios tautiniais rūbais. Be to, prie paminklo buvo sugiedota "Marija, Marija". Nuleistos vėliavos pusiau stiebo pagerbė mirusį Čikagos kardinolą Mejerį. Iškilmes prie paminklo pravedė nuolatinis iškilmių vadovas mjr. Šeštakauskas.

Po to, Jaunimo namų didžiojoje salėje vyko pagerbimo akademija, kurią pradėjo gražiais, įspūdingais žodžiais LAS valdybos pirmininkas inž. Kazys Oželis, pakviesdamas LAS vyr. tarybos vicepirmininką Stepą Jakubicką paskaityti Atgimimo Sąjūdžio deklaraciją, o mirusiųjų ir žuvusiųjų kūrėjų ir pirmūnų pavardes perskaitė LAS tarybos nariai Bronius Macianskas ir Povilas Adomaitis.

Scena buvo papuošta ir paruošta labai įspūdingai: tamsiame fone stovėjo augštas stulpas, ant kurio buvo įrašytos aukso raidėmis pagerbiamų pavardės: Bačkus Juozas — sav. - kūr., gen. št. plk. ltn. — suimtas ir ištremtas, Sibire mirė kankinio mirtimi; Daukantas Teodoras — gen. LAS vyr. valdybos narys, miręs 1960 m.; Dženkaitis Jonas — ltn., žuvęs 1941 m. kovoje su bolševikais Kaune; Gaušas Antanas — sav. - kūr., gen. št. plk. GV ir LNP vadovybių narys, miręs 1964 m.; Girdžiūnas Stepas — GV ir LNP veikėjas 1941 m., 1944 m. parašiutu išmestas ir vadovavęs part. iki 1945 m. Vilniuje pakartas; Grigas Bronius — sav. - kūr., mjr., nacių nukankintas Stutthofo kacete 1943 m.; Gudynas Pranas, GV pirmūnas, žuvęs 1929 m. nuo teroristų kulkos, gindamas min. p-ko prof. A. Voldemaro gyvybę; Ivanauskas Vladas — sav. - kūr. kpt., LNP tarybos narys, 1952 m. miręs; Kairiūkštienė Ona — LAS vyr. valdybos narė, žurnalistė, mirusi 1959 m.; Karutis Jonas — sav. kūr., buvęs LNP pirmininkas, mirė kalinio mirtimi 1943 m.; Kažukauskas Andrius — sav. - kūr., LNP Tarybos narys, žuvo 1940 m.; Kubiliūnas Petras — gen., bolševikų pagrobtas iš V. Vokietijos 1945 m.; Kurklietis Izidorius — teisin., vokiečių nacių nukankintas Bayreutho kalėjime 1945 m.; Mačiuika Antanas — sav. - kūr., LNP Tarybos narys, teisin., aviac. plk. ltn., miręs 1940 m.; Matulevičius Kazys — sav. - kūr., ltn., pirmas LNP pirmininkas, miręs Sibiro tremtyje; Mašiotas Jonas — pedag., vyr. v-bos narys, miręs 1963 m.; Matulevičius Juozas — mjr., žuvęs kovoje su bolševikais 1944 m. prie Prienų; Puodžius Stasys — mjr., teisin., nacių nukankintas Stutthofo kacete 1943 m.; Ragaišis Liudas — agron., tragiškai miręs 1931 m.; Šerys Petras

— 1929 GV pasiųstas į okupuotą Vilnių, sužeistas pateko lenkams, baudžiamas mirtimi, kalėjime išlaikytas iki 1939 m., žuvo gindamas Vilnių 1944 m.; Tomkus Juozas — mjr., teisin., bolševikų nužudytas Kauno kalėjime 1940 m.; Tyrulis Povilas — sav. - kūr., ltn. LAS vyr. valdybos narys, miręs 1965 m. ir Voldemaras Augustinas — profesorius, pirmasis min. p-kas ir Kr. ap. m-ris, užsienių r. m-ris, ištremtas į Rusiją, mirė nežinioje.

Skaitant deklaraciją ir pavardes, tarpais, solistas Alg. Brazis sudainavo keletą graudingų dalykėlių, pritariant pianu muz. Motiekaičiui.

St. Jakubickui įspūdingai perskaičius LAS deklaraciją, buvo pereita prie prof. Aug. Voldemaro biografijos. Gavosi įspūdis, kad akademija buvo suruošta daugiau prisiminti mokslininką prof. A. Voldemarą. Kalbėtojas įrodė, kad prof. A. Voldemaras nebuvo sekėjas asmeniškos garbės, bet norėjo savo tautai garbės ir gerovės, ir ta kryptimi dirbo. Po to, svarų žodį tarė Laisvosios Lietuvos redaktorius teisininkas ir LAS vyr. tarybos narys Alg. Kaulėnas, kuris užakcentavo, kad tik taikiu ir vieningu keliu žygiuodami pajėgsime atkovoti Lietuvai nepriklausomybę ir laisvę. Sąjūdžio valdybos pirmininkas inž. K. Oželis, užbaigdamas akademijos minėjimo programą, visiems dalyviams padėkojo ir paprašė sugiedoti Tautos Himną.

Akademija ir visas prisiminimas mirusių ir žuvusių pirmūnų tikrai padarė didelį spūdį ir tuo parodė kitoms organizacijoms, kaip reikia gerbti ir mylėti savus kovotojus, kritusius nelygioje kovoje už Tėvynės laisvę ir nepriklausomybę.

Šventės iškilmėse dalyvavo Lietuvos gen. konsulas Čikagoje dr. Daužvardis, Vliko, Alto ir organizacijų atstovai bei Čikagos bendruomenė.

P. Erdvys

ATSIŲSTA PAMINĖTI

L.V.S. Chicagos skyriaus BIULETENIS, Nr. 1, 1965 m. Rotatorinis leidinys, 7 lapai. "Mes esame kovos padėtyje su mūsų krašto okupantu". Šiuo vienu (pirmuoju) sakiniu, šis kuklus leidinys tiksliai nusako mūsų santykį su pavergtos tėvynės valdytojais. Deja, to nesugeba kai kurių mūsų laikraščių leidėjai ir vedamųjų bei komentarų rašytojai nei suprasti, nei taip aiškiai suformuluoti.

Danguolė Sadūnaitė, KAI TU ARTI MANĘS. Eilėraščiai. 40 psl. Išleido "Lietuvių Dienų" leidykla, 1965. Viršelio aplanką piešė Paul. Jurkus. Gaunama: Lietuvių Dienų Leidykla, 4364 Sunset Blvd., Hollywood, Calif. 90029, ir pas platintojus.

K. Almėnas, BĖGIAI, novelės, 199 psl. N i d o s Londone leidinys. Kaina $1.00.

PIRMOJI PRADALGĖ, Literatūros metraštis, 380 psl., išleido Londone N i d a. Vertingas leidinys dabar rašančių mūsų dailiojo žodžio kūrėjų darbų.

NEPRIKLAUSOMAI LIETUVAI, Redagavo Petras Petrušaitis, komisijos talkinamas. L. Šaulių Sąjungos Tremtyje leidinys. Iliustravo V. Vijeikis, 500 psl., gausiai iliustruota knyga. Didelės svarbos leidinys šauliams ir visuomenei, o taip pat vertinga knyga Lietuvos karinei ir kultūrinei istorijai. Įrišta $5.00.

Prie paminklo, iš k.: V. Benešienė, J. Balčiūnas, A. Kačinskienė, S. Radvilienė, P. Dirkis ir B. Šileikienė
V. Reivyčio nuotr.

Plk. lth. KAZIUI PAŽEMĖNUI
švenčiant deimantinę sukaktį

Š. m. kovo 4 dieną plk. ltn. K. Pažemėnui sukako 75 metai amžiaus. Savo ilgą ir turiningą gyvenimą jis neveltui praleido. Sukaktuvininkas yra kovose patyręs ir užgrūdintas karys, mokytojas, diplomuotas ekonomistas, visuomenės veikėjas.

Plk. ltn. K. Pažemėnas yra gimęs 1890 m. kovo 4 dieną, Telšių k., Saločių vls., Biržų aps. 1908 m. baigė Saulės mokytojų seminariją ir mokytojavo Rozalimo pradinėje mokykloje. I Pasauliniam karui prasidėjus buvo mobilizuotas į rusų kariuomenę ir paskirtas į Kauno tvirtovę. Vokiečiams užimant tvirtovę 1915 metais, jis pasitraukė iš jos paskutinis. 1917 m. baigė Aleksiejaus karo mokyklą Maskvoje ir buvo paskirtas į Sibiro šaulių brigadą Novonikolajevske. Ten dalyvavo lietuvių veikloje, vaidinimuose ir kt., drauge su ten buvusiais dar dviem karininkais: P. Kregžde ir V. Jonynu.

Sužinojęs, kad Lietuva paskelbta nepriklausoma valstybe, neberimo svetimame krašte ir tų pačių metų vasarą patraukė Lietuvon, tiesiai per Sibirą ir Rusiją. Tuo metu vyko mūšiai prie Volgos tarp Kolčako ir bolševikų kariuomenių. Per frontą perėjo sekmingai, bet Penzoje bolševikai jį suėmė ir uždarė kalėjiman, kaip įtariamą kontrrevoliucionierių. Po mėnesio iš kalėjimo buvo paleistas ir pabaigoje lapkričio pasiekė Lietuvą.

Grįžęs pradėjo mokytojauti toje pačioje Rozalimo mokykloje. Nors ir girdėjo, kad kuriasi Lietuvos kariuomenė, bet bolševikų gaujoms atsiritus iki Šiaulių, iš Panevėžio aps. nebuvo saugu vykti į neužimtą Lietuvos dalį.

Atstūmus bolševikus iki Panevėžio, K. Pažemėnas drauge su J. Danausku ir V. Janušausku išvyko į Kauną, kur savanoriu įstojo Lietuvos kariuomenėn ir buvo paskirtas į 1 pėst. pulko III batalioną, vėliau išsivysčiusį į 10 pėst. pulką. Čia jis buvo kuopos vado pareigose, o vėliau ūkio viršininku.

1923 m. buvo komandiruotas į augštuosius karininkų kursus, kuriuos sekmingai baigė ir 1924 m. buvo perkeltas į 5 pėst. pulką A. Panemunėn. 1927 m. buvo perkeltas į Karo Butų skyrių, vėliau į Kariuomenės Intendantūrą ir Tiekimo Valdybą, kur ėjo Mobilizacijos dalies vedėjo pareigas iki bolševikų okupacijos.

Plk. ltn. K. Pažemėnas nemėgo leisti laisvą laiką be naudos. Atliekamą nuo tarnybos laisvalaikį jis skirdavo mokslui. Kruopštaus ir įtempto darbo išdava buvo apvainikuota diplomu. 1930 metais baigė Vytauto Didžiojo universiteto ekonomijos skyrių.

Pasitraukęs į Vokietiją, 1946 m. Nuertingene, drauge su J. Danilevičium, suorganizavo Lietuvių gimnaziją, kuri vėliau tapo perkelta į Schwaebisch Gmuendą. Gimnazijoje dėstė matematiką ir ėjo ūkio inspektoriaus pareigas.

1949 m. atvyko į JAV ir apsigyveno Baltimorėje. Čia jam teko penkiolika metų dirbti lietuvių visuomeninėje veikloje. Plk. ltn. K. Pažemėno ir plk. ltn. M. Karašos iniciatyva, 1952 m. sausio 13 d. Baltimorėje buvo sušauktas atsargos karių susirinkimas, kuriame buvo svarstyta įsteigti LVS Ramovės skyrių. Tų pačių metų sausio 20 dieną įvyko steigiamasis skyriaus susirinkimas, kurį įsteigus K. Pažemėnas buvo išrinktas skyriaus pirmininku. Per visą Baltimorėje gyventą laiką jis aktyviai reiškėsi ramovėnų veikloje ir buvo renkamas į skyriaus valdomuosius organus. Eilę metų buvo šeštadieninės mokyklos vedėjas ir mokytojas, LB apylinkės v-bos narys, Amerikos lietuvių tautinės s-gos sk. pirmininkas. Baltimorės lietuvių kolonijoje K. Pažemėnas paliko visuomeninėje veikloje pėdsakus, tačiau nebuvo lemta jam ten atšvęsti savo deimantinę sukaktį. Pereitų metų pavasarį K. Pažemėnas persikėlė į Los Angeles sritį pas savo vaikus, kur ir tikisi praleisti savo gyvenimo saulėlydžio dienas. Čia, naujoje vietovėje, jis baigia įsikurti ir mano kiek pailsėjęs, griebtis lietuviškos veiklos. Praeitais metais sukaktuvininkas ramovėnų rengtame Lietuvos kariuomenės atkūrimo sukakties minėjime skaitė paskaitą, tai buvo jo pirmas susipažinimas su Los Angeles visuomene. Nežiūrint į garbingą amžių, K. Pažemėnas yra pilnas sveikatos ir energijos su įvairiais ateities planais galvoje.

K. Pažemėnui nesvetima ir spaudos sritis. Jis nepriklausomoje Lietuvoje paskelbė eilę straipsnių Mūsų Žinyne: Skysto kuro naudojimas automobiliams, 1934; Karo finansavimas, 1935; Karo meto žemės ūkis, 1936 ir kt.

Gyvenime jam teko daug nugalėti sunkumų. Vokietijoje ištiko šeimą nelaimė — mirė gyvenimo palydovė žmona Marija Petruškaitė- Pažemėnienė. Čia, prieš porą metų jis vedė našlę Gražiną Valavičienę, kurios pirmas vyras žuvo bolševikiškame pragare Vorkutoje.

Ilgiausių ir skaidrių metų sukaktuvininkui!

O. Žadvydas

Savanoriui - Kūrėjui LEONUI VASILIŪNUI 65 metai

Leonas Vasiliūnas gimė ūkininko šeimoje 1900 m. gegužės 22 d. Gruslaukės miestelyje, Kretingos apskrityje. Pradžios mokyklą baigė Darbėnuose.

1919 m. vasario 22 d. įstojo į Lietuvos kariuomenę savanoriu, ir tarnavo 2 p.p. kulkosvaidžių kuopoje, o taip pat baigė to pulko mokomąją kuopą. Jis dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Už drąsą, sumanumą ir narsumą mūšiuose su bolševikais 1919 m. buvo apdovanotas Vyties Kryžiumi su kardais ir pakeltas į puskarininkio laipsnį. 1922 m. gruodžio 15 d. pasiliuosavo iš kariuomenės viršilos laipsnyje.

1922 m. gruodžio 19 d. įstojo į viešąją policiją Platelių valsčiuje, Kretingos apskrityje. Vos porą savaičių čia pabuvus teko išvykti, nes suorganizavęs būrį iš 25 šaulių įsijungė į Klaipėdos krašto sukilėlių eiles.

Atvadavus Klaipėdos kraštą, vėl grįžo į policijos tarnybą. Tarnaudamas Klaipėdos pasienio policijoj, ir norėdamas daugiau prasilavinti, 1926 m. baigė gimnazijos keturių klasių suaugusiųjų kursus prie Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijos. Pasienio ir viešojoj policijoj ėjo įvairias pareigas ir avansavo pasiekdamas policijos valdininko vietą. Tarnavo Klaipėdos krašte ir Žemaitijoj. 1938 m. buvo komandiruotas į Augštesniąją Policijos mokyklą, kurią baigė pirmuoju. 1939 m. buvo perkeltas į Vilniaus kraštą nuovados viršininku.

L. Vasiliūnas neapsiribojo vien tik tarnybos pareigomis, bet įsijungė į L. Š. Sąjungą, kurioje jis pasireiškė kaip pareigingas, aktyvus šaulys ir sumanus šaulių dalinių organizatorius bei steigėjas. 1930 m. baigė šaulių būrių ir kuopų vadų kursus prie 7. p.p. Klaipėdoje. Šaulių daliniuose ėjo instruktoriaus, būrio ir kuopos vado pareigas. Už nuopelnus L. Š. S-gai 1931 metais buvo apdovanotas Šaulių Žvaigžde, o 1937 m. — Vytauto Didžiojo Ordeno medaliu.

Be anksčiau paminėtų garbės ženklų, L. Vasiliūnas dar buvo apdovanotas Savanorių-Kūrėjų, Klaipėdos Kr. Atvadavimo ir Nepriklausomybės 10 m. sukakties medaliais.

Bolševikams okupavus Lietuvą, 1940 m. lapkričio mėn. buvo suimtas ir patalpintas Lukiškio kalėjime Vilniuje. Išėjęs iš kalėjimo, susiradęs Rumšiškėse savo šeimą ir kiek pasigydęs, vėl grįžo į policijos tarnybą. Tarnavo Rumšiškėse, Garliavoje, Mariampolėje (policijos vadu (1943 m.) ir Kaune (apskrities policijos vadu 1943 m.).

Bolševikams antrą kartą okupuojant Lietuvą, L. Vasiliūnas buvo priverstas palikti tėvynę ir išvykti į Vokietiją. Gyveno Mattenbergo stovykloje ir buvo vienas iš Savanorių-Kūrėjų skyriaus steigėjų.

1949 m. jis su žmona ir sūnumi paliko Vokietiją ir išvyko į Australiją. Nelabai laimingas buvo gyvenimas naujojoje tėvynėje. Žmona 1954 m. žuvo eismo nelaimėje, o be to ir patį L. Vasiliūną ištiko eismo nelaimė, dėl kurios 9 mėnesius išgulėjo ligoninėje

ir 28 mėnesius negalėjo dirbti. Nežiūrint sukrėtimų ir silpnos sveikatos, jis sugebėjo pavyzdingai išauginti lietuviškoje dvasioje sūnų ir jį išmokslinti, taip kad yra susipratęs lietuvis ir dalyvauja keliose lietuviškose jaunimo organizacijose. Nors ir sunkiose gyvenimo sąlygose būdamas, jis nenutolo nuo lietuviškos visuomenės, bet liko aktyvus jos narys.

Jo 65 m. sukakties proga sveikiname ir linkime ištvermės nešti tremtinio naštą naujojoje tėvynėje, nors ir svetimoje žemėje. **Ramovėnas**

L V S Ramovės Čikagos sk. 1965 m. valdyba. Iš k. sėdi: A. Juškevičius—pirm., A. Maslauskas—vicepirm., stovi: K. Leknickas—ižd., E. Vengianskas—kult. r. vadovas ir K. Juškaitis—sekretorius.
Valdyba rodo sveikos iniciatyvos skyriaus veiklai pagyvinti. Metų pradžioj sudarė realų veiklos planą, kurį nuosekliai pradėjo vykdyti. Valdybai pasiūlius, pirmas š. m. skyriaus narių visuotinas susirinkimas paskyrė $100 Lituanistikos Pedagoginiam Institutui paremti. Nuotr. V. Noreikos

A. A. PLK. LTN. PETRĄ TRAŠKEVIČIŲ PALAIDOJUS

Ir vėl supiltas naujas kapas. Jis supiltas tolimoje Kandos žemėje, toli nuo Baltijos krantų, kad priglaustų nuo ilgų kelionių ir sielvartingos nostalgijos pavargusią lietuvio širdį ir kūną.

Vienas po kito traukiasi iš mūsų tarpo, ypač vyresnio amžiaus mūsiškiai veikėjai, kariuomenės vadai ir kitų sričių veiklos atstovai, kurie mums dar taip labai reikalingi buvo ir kurių ateityje labai pasigesime.

1965 m. gegužės 8 dieną 1 val. 30 min. p.p. Toronto Šv. Juozapo ligoninėje tyliai užgęso gyvybė šios lietuvių kolonijos garbingo atstovo plk. ltn. Petro Traškevičiaus.

Gegužės 7 d., pasijutęs blogiau, P. Traškevičius buvo nuvežtas ligoninėn tyrimams. Būnant ligoninėj, sekančią dieną, gavo stiprų širdies smūgį ir nebepajėgė jo išgelbėti medicinos priemonės. Aprūpintas šv. Sakramentais — jis atsiskyrė su šiuo pasauliu.

Plk. ltn. Petras Traškevičius buvo gimęs 1892 m. kovo 5 d. Medinių km., Pasvalio vlsč., Biržų-Pasvalio apskr. Realinę gimnaziją baigė Mintaujoje, Karo mokyklą — Rusijoje ir tarnavo caro armijoj. Grįžęs tėvynėn, dalyvavo Laisvės kovose ir pasiliko tolesnei tarnybai Lietuvos kariuomenės eilėse. 1923 m. Kaune baigė pakartotinius karininkų kursus, 1929 m. ten pat baigė Augštųjų karininkų kursų artilerijos šaką. Po to visą laiką ištarnavo karininku-artileristu. Vėliau kurį laiką ėjo Gaižiūnų poligono viršininko pareigas.

Į leitenantus buvo pakeltas 1916 m., į kapitono laipsnį — 1920 m. ir paskirtas baterijos vadu. Majoro laipsni gavo 1926 metais, o į plk. ltn. laipsnį pakeltas 1929 m.

Iš pasižymėjimo ženklų turėjo Vyties Kryžių, 1928 m. apdovanotas Gedimino ordinu, o 1931 m. — Lietuvos 10 m. Nepriklausomybės medaliu. Kitų kraštų apdovanojimo ženklų velionis turėjo: Rusijos caro armijos Šv. Jurgio kryžių ir Latvijos Nepriklausomybės medalį. Iš kariuomenės į atsargą paleistas 1940 m. ir nuo to laiko iki kelionės tremtin gyveno prie Alytaus ūkyje ir ūkininkavo. Lietuvišką žemelę ir darbą prie jos velionis labai mėgo.

Tremtyje, Vokietijoj, gyveno Drezdene, paskui, miestą katastrofiškai subombardavus, išsikėlė į Tiuringiją — Gotha miestan. Kai amerikiečiai Tiuringiją užleido bolševikams, persikėlė į Wiurcburgą, o iš ten — į Šweinfurtą, gi iš Šweinfurto — į

Dornštadtą ir iš ten — į Kanadą. Šį kraštą pasiekė 1949 metais ir apsistojo Kingstone, kur turėjo vienerius metus (pagal sutartį) atidirbti ligoninėj. 1950 m. atvyko į Torontą ir čia dirbo iki išeisiant į pensiją (1958 m.). Po to, gana triukšmingoj eismo atžvilgiu, Annette gatvėj (nr. 187) nusipirko seną namelį, nors pats triukšmo labai nemėgo ir nuolat ilgėjosi idiliškai ramios Lietuvos kaimo aplinkumos. Apie tai nuolat kalbėdavo savo žmonai, dukterims ir bičiuliams.

Rašantysis šiuos žodžius Toronte buvo netolimas velionies kaimynas. Savaitgaliais dažnai mums tekdavo susitikti. Praeidavau pro jo namus ir, kartkartėmis, užtikęs jį verandoj, pasikalbėdavau. Pasirodė, nors triukšmingoj gatvėj gyvendamas, velionis savo nameliu buvo patenkintas, svarbiausia, dėl jo didoko, gražiai žaliuojančio ir gėlėmis apsodinto, giliai nusitęsiančio, kiemo. Tame kieme, pagal šio krašto madą — vadinamam yarde — velionis labai mėgo dirbti, tvarkytis, triūstis, nes iš prigimties buvo labai tvarkingas ir darbštus.

Be kita ko, jis labai mėgo visokią lietuvišką (ypač karišką) spaudą. Kartą-kitą, įsivedęs mane į kambarį, rodė iš kažkur gautus senus "Kario" numerius, leistus dar Lietuvoj. Vartėme abu pageltusius tų žurnalų lapus, kalbėjomės, komentavome jų rašinių temas.

Dar tik gal pusantros savaitės prieš mirtį buvau sutikęs a.a. Pulkininką prie Šv. Jono parapijos bažnyčios, išėjus po sekmadienio pamaldų. Juokaudamas — tariau:

— Pulkininkas — vis pulkininkas. Nei jis sensta, nei linksta, visad tiesus — kaip žvakė...

Ir jis šypsojosi iš tokio mano komplimento...

Velionis plk. ltn. Petras Traškevičius buvo didis lietuvis patriotas. Savo šeimoj ir tarp artimųjų bei pažįstamų — nuolat ir nuolat kalbėdavo apie Lietuvą, sielodavosi jos vargais ir nelaimėmis, troško jon grįžti, todėl labai akylai ir aktyviai sekė pasaulinę politinę padėtį iš spaudos, radijo ir visuomet buvo dalykų eigoje.

Šiaip jau — buvo giliai religingas, pamaldus, nors savo tikybinių jausmų nemėgo demonstruoti. Taip lygiai — buvo itin kuklus, nors ir turėjo nuopelnų, bet jų nenorėjo skirti sau, geriau kitiems juos priskirdamas.

Nežiūrint jo, palyginti, gana gražaus amžiaus (73 m.), taip pat neatsižvelgiant nė į tai, kad velionis, ypač paskutiniuosius amžiaus metus, sveikata negalėjo perdaug džiaugtis, nes prieš porą metų turėjo tulžies operaciją ir po to — dažnai negaluodavo; jis buvo labai kantrus, darbštus, judrus ir kariškai energingas. Priklausė Liet. B-nei ir Liet. Karių išeivijoj org-jai. Nežiūrint, kad šioj organizacijoj buvo jaunesnių amžiumi karių, jis, pareigingumo verčiamas, sutiko būti išrenkamas pirmininku ir labai stropiai eilę metų pirmininkavo, rūpindamasis, kad būtų vėliavos tvarkoj ir kita organizacinė tvarka, kad vystytųsi pavyzdingai.

Velionis paliko liūdinčią žmoną Mariją ir dvi dukras — Aldoną ir Ireną su šeimomis. Gegužės 11 d. iš Šv. Jono par. bažnyčios palaidotas Lietuvių kapinėse. Laidotuvėse dalyvavo daug žmonių. Prie kapo atsisveikinimo kalbas pasakė Lietuvių B-nės pirm. Aug. Kuolas ir karių vardu — ats. kpt. A. Saulis. Bažnyčioje pamokslinio turinio žodį tarė kleb. kun. P. Ažubalis.

Nuoširdi mano užuojauta velionio šeimai.

Pr. Alšėnas

JONĄ MOTIEJŪNĄ-VALEVIČIŲ PRISIMENANT

A. a. Jonas Motiejūnas - Valevičius, Juozo ir Domicelės sūnus, gimė 1894 m. Galvydžių kaime, Svėdasų valsčiuje. Baigęs Svėdasų pradinę mokyklą, įstojo Liepojos gimnazijon. 1914 m. Jonas Motiejūnas - Valevičius iš VI klasės buvo mobilizuotas ir pasiųstas karo mokyklon. Karo mokyklą baigęs, pasiųstas frontan. Bekariaujant pakeltas į poručiko laipsnį; vėliau pateko į vokiečių nelaisvę.

1918 m. grįžo iš vokiečių nelaisvės ir įstojo savanoriu į 2 pėstininkų pulką. 1919 m. pulko vadas karininkas Glovackis Motiejūną - Valevičių paskyrė Marijampolės komen-

Kaina
2 u c a

dantu. Tuomet Marijampolėje ir apylinkėje siautė plėšikai, tačiau Motiejūnas - Valevičius greit atstatė tvarką ir ramybę. Po to pulko vadas Motiejūną - Valevičių grąžino pulkan ir paskyrė III bn. vadu.

Tais pat metais gegužės 5-tą dieną jo batalionas gavo pulko vado įsakymą pasirengti išvykti į frontą. Gegužės 10-tą dieną pulko orkestras batalioną palydėjo Kauno geležinkelio stotin; čia jis pasikrovė į traukinį ir išvyko į Kėdainius, nes Kėdainiai buvo bataliono išeities taškas.

Gegužės 17-tą dieną III bn. gavo įsakymą kitą dieną auštant pradėti priešo puolimą, kuris tuomet laikė užėmęs Panevėžį, o jo priekiniai daliniai buvo Ramygalos apylinkėse. Gegužės 20-tą dieną Panevėžys jau buvo užimtas. Bolševikai atsiuntė Panevėžio frontan 6-tą latvių bolševikų pulką. Latviai bolševikai buvo aršesni nei rusai bolševikai, ir Panevėžį vėl užėmė. Antrą kartą išmušus bolševikus iš Panevėžio, mūsiškiai varė juos tol, kol pasiekė Dauguvą. Išvarius bolševikus už Dauguvos, 2-ras pulkas buvo nukeltas į Šeduvą. Čia Motiejūnas - Valevičius buvo paskirtas I bn. vadu. Puolant bermontininkus, Motiejūnui - Valevičiui teko atlikti sunkiausias uždavinys: užimti Radviliškį. Čia priešas laikėsi rusų kapinėse, kurios buvo aptvertos stora mūro siena. Antrą kartą priešą atakuojant, Motiejūnas - Valevičius buvo sunkiai sužeistas į kairiąją ranką.

Pasveikus, jis kurį laiką tarnavo Vidaus Reikalų ministerijoje. Kai aš jį pažinau, jis jau buvo Utenoje apskrities viršininkas. Tuomet jo kairės rankos plaštaka buvo deformuota ir jis nebegalėjo laisvai valdyti dviejų pirštų. Septyneta metų tarnaudamas Utenoje turėjau progos Joną Motiejūną - Valevičių gerai pažinti. Jis buvo ramaus būdo, neišdidus, didelis tėvynės mylėtojas, su pavaldiniais teisingas ir nelaimėje užjaučiąs. Atsitiko, kad vieno valsčiaus raštvedys pasisavino nemažą sumą valsčiaus pinigų. Minimas raštvedys buvo vienos parapijos klebono giminaitis. Apie ištikusią raštvedį nelaimę Motiejūnas - Valevičius pranešė raštvedžio giminaičiui klebonui. Klebonas pasisavintą sumą padengė. Motiejūnas - Valevičius raštvedžio nebaudė, o tik nukėlė kitan valsčiun toms pat pareigoms eiti. Be savo tiesioginių pareigų Motiejūnas - Valevičius rūpinosi ir švietimo reikalais. Jo rūpesčiu Utenoje buvo pastatytos dvi mūrinės dviejų augštų pradžios mokyklos. Be to, jis pastatė Utenoje valsčiaus savivaldybei mūro namą ir tame pat name įrengė bibliotekai patalpą.

Jis daug gera padarė ir teisingai tvarkė apskričio reikalus, bet atsirado žmonių, kuriems jis nepatiko ir jie ėmė skųsti jį Vidaus Reikalų ministeriui. Skundų pasekoje buvo iškeltas į Kėdainius apskrities viršininku. Kėdainių apskrityje kiek patarnavęs, savo noru nusikėlė į Švenčionėlių apskritį, nes ten turėjo savo ūkį.

Jau vokiečiams esant Lietuvoje, vieną kartą buvo nuvykęs į Svėdasų valsčių savo tėviškėn. Grįždamas iš tėviškės, trumpam buvo užėjęs pas mane. Truputį pasikalbėjome. Aš jam pasakiau, kad vokiečiai bus visiškai sumušti. Jis į tai man atsakė klausdamas: "Tai viskas bus sunaikinta?"

Paskutinę dieną prieš išvykstant iš Lietuvos, paskambinau į Uteną Jonui Jasučiui ir paklausiau, ar Motiejūnas - Valevičius išvažiavo? Jasutis atsakė, kad matęs jį pravažiuojant pro Uteną su pora arklių ir dideliu vežimu. Tikėjausi jį sutikti kur nors Vokietijoje, bet mano viltys nepasitvirtino.

Bolševikų ištremtas ir iškankintas, jis grįžo Lietuvon ir gyveno Vilniuje, kur buvo apsigyvenusi ir jo žmona su įsūnyta dukrele. Sunkios gyvenimo ir maitinimosi sąlygos, rūpesčiai ir nervinimasis privedė prie kraujo išsiliejimo į smegenis ir Motiejūnas - Valevičius mirė 1959-tais metais lapkričio mėnesio 13-tą dieną, eidamas 65-tus metus.

J. Namikas

— — —

Vienintėlis respublikonas, prisidėjęs prie 57 demokratų kongresmanų, kurie šiais metais balsavo už Priešamerikinės Veiklos Komiteto panaikinimą, yra Manhattano atstovas J. V. Lindsey.

— — —

Jei negras būtų tikrai lygus baltajam, tai jis jėga nesiveržtų į baltųjų tarpą. To daryti jam ir nereikėtų. Aš esu už tai, kad jam būtų suteikta proga vystytis kiek tik galima augščiau, kad jis galėtų prisidėti prie žmonijos gerbūvio ir įgytų savo rasei pagarbą, taip, kad jam nereikėtų jėga veržtis į tarpą tų, kurie šiuo metu nenori su juo lygiuoju bendrauti. T. Anderson, Farm and Ranch leidėjas. A.O.

— — —

Alliance Izraelite Universelle savo laiku siuntinėjo biuletenį, kuriame buvo skelbiama: "Tautybės turi dingti, religija turi būti panaikinta. Bet Izraelis negali žūti".

Pirmasis šių metų pusmetis jau beveik praėjo.

Nepatikėsite, tačiau, mūsų skaitytojų tarpe yra, deja, tokių, kurie prenumeratos už 1965 metus dar vis neprisirengia pasiųsti

KARYS yra kantrus, tik tie skolininkai, visa bėda, nėra toki . . . Prašome — Nedelskite! Išsiųskite dar šiandieną!

Mokslininkas Viljamas Johnsonas, kuris savo laiku Hisso ir Chamberso byloje liudijo prieš Hissą, buvo rastas negyvas nunuodytas cianido nuodais.

— — —

Prieš porą metų nuo tų pačių nuodų mirė jo žmona ir jo partneris dr. Danielis Normanas, kuris paliudijo, jog Hissas naudojosi Woodstock rašomaja mašinėle. Tuo jis padėjo apkaltinti Hissą.

N. R.

— — —

Rabinas Wise pasakė (New York Times, 1917 m. kovo 24 d.): "Esu tikras, kad iš visų mano tautos įvykdytų žygių, nė vienas nebuvo kilnesnis už tą, kuriame dalyvavo Izraelio sūnūs ir dukros, ir kuris baigėsi Rusijos išlaisvinimu" (komunistine revoliucija Rusijoje). Tą jis pasakė 1917 m. kovo 23 d. masiniame mitinge New Yorke, švenčiant revoliucijos Rusijoje pasisekimą.

C. F.

— — —

AUKOJO KARIUI:

Po $2.00: Maslauskas Adf., Chicago, Ill.; Petrušaitis P., Racine, Wis.

Po $1.00: Čepukas J., Glen Cove, N.Y.; Gaušas J., Chicago, Ill.; Juškaitis J., Berwyn, Ill.; Pranaitis Jz., Detroit, Mich.

KARIO nuoširdi padėka!

ECHO VALLEY lietuviška vasarvietė

Atidaryta ištisus metus. Lietuviai savininkai *Elena* ir *Julius GARMAI* visus maloniai kviečia atvykti. Iš anksto kreiptis:

ECHO VALLEY, Echo Lake, Pa. — Telef.: 717 - 424 - 1920.

DŽIAUGSMAS — POILSIS IR RAMYBĖ POCONO KALNUOSE

Kur vakar dienos malonumai — tampa rytdienos maloniais prisiminimais...

Puikūs ir patogūs kambariai su televizija, radijo ir voniomis, arba atskiri namelliai. Modernus baras, didelis maudymosi baseinas ir ežerėlis, 20 akrų miško, visokiausias sportas vasarą ir žiemą, šokiai ir geras lietuviškas maistas. . . . . **Nuolaidos: organizacijoms, stovykloms, suvažiavimams**

KARIO LEIDŽIAMI LIETUVOS KARINĖS ISTORIJOS RAŠTAI

Kiekviena knygelė apima vieną kurį istorinį laikotarpį, karą ar mūšį. Šitos studijos skiriamos ne vien tik istorijos mėgėjams. Jos yra naudingos, ir net būtinos, kiekvienam lietuviui, gyvam visuomenininkui, politika ir karu besidominčiam. Kiekviena knygutė turi 60 - 140 psl. ir daugybę rinktinių paveikslų.

1. Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius priveduslus prie to mūšio, bei pasekmes. Rašinys yra laimėjęs metinę Ramovės premiją. Kaina $1.25.
2. Z. Raulinaitis, AISČIAI KARINĖS ISTORIJOS ŠVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I amž. ir prieškristinius amžius. Atžymėta Ramovės metine premija. Kaina $1.25.
3. O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, I dalis. Studija apima karinius įvykius XVII amž. gale ir XVIII amž. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurie ėjo išvien su lenkais ir rusais. Atžymėta metine Ramovės premija. Kaina $1.75.
4. Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II - IV amž., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermanarikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Kaina $1.50.
5. O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE, II dalis. Kaina $1.75.
6. Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. V amž. viduryje hunai, nusiaubę rytų Europą, vykdė žygius į vakarus, Atlanto pakraščių link. Biterolf epas apdainuoja hunų žygį į Prūsus. Šioje trumpoje studijoje bandoma suderinti istorines žinias su lengendose minimais įvykiais. Kaina $1.25.
7. Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS, 64 psl. iliustruotas atspaudas iš 1964 m. KARIO. Legendinių laikų prūsų kovos su mozūrais. Įvykiai apima VI a. ir VII a. pradžią, kai slavų antplūdis atsidūrė į aisčių kraštus. Prūsų valstybės įsikūrimas ir jos iširimas. Kaina $1.25.

Plk. J. Variakojis, 4 P. L. K. MINDAUGO PULKAS. Nepriklausomybės kovų dalyvio, vieno iš jų vadų, atsiminimai. Atiduota spaudai.

Prenumerata JAV-se ir užsienyje: Metams — $6.00, pusmečiui — $3.00, atsk. nr. — 60¢. Skelbimai pagal susitarimą. Pinigus siųsti šiuo adresu:

K A R Y S
916 Willoughby Avenue
Brooklyn, N. Y. 11221, U. S. A.

Čekius, arba "Money Order" adresuoti "KARYS" vardu.

Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą.

*

Rankraščiai redakcijoje nesaugomi.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę.

KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą.